T.C.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ-CERRAHPAŞA

ADLİ TIP ve ADLİ BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Danışman

Prof. Dr. Faruk Aşıcıoğlu

TERÖR OLAYLARININ TÜRK FİNANSAL PİYASALARINA ETKİSİ: 07 HAZİRAN 2015 – 01 KASIM 2015 DÖNEMİNE İLİŞKİN BİR İNCELEME

SOSYAL BİLİMLER ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EMRE ÖRS

İSTANBUL, 2021

ÖZET

Bu çalışmanın temel amacı, finansal piyasa-terörizm ilişkisini uzun dönemli olarak değil, ülkemiz için belirli bir zaman aralığında yoğun olarak yaşanan terör olaylarının Dolar, Avro ve altın endeksi üzerindeki etkilerini ortaya koymaktır. Yürütülen bu araştırmada, 07 Haziran – 01 Kasım 2015 tarihleri arasında Türkiye'de gerçekleşen üç tane terör olayı derinlemesine incelenmiş ve bu olayların finansal piyasalar üzerindeki etkisi incelenmiştir. Terör olaylarının finansal piyasalar üzerindekileri etkilerinin ve bu iki kavramın birbirleri ile olan ilişkisel boyutunun kurulması noktasında araştırma tanıtıcı araştırma yöntemi ile yürütülmüştür. Çalışmamızda farklı terör örgütleri tarafından üstlenilen olaylar seçilmiş olup ayrıca farklı ülkelerde terör olaylarının finansal piyasaları ne derece etkilediği de ortaya konarak karşılaştırmalar yapılmıştır.

Yapılan araştırma neticesinde incelenen 3 göstergeden terör eylemlerine yönelik en sert ve çabuk tepkinin Amerikan Doları tarafından verildiği, Avro'nun ise Amerikan Dolarına kıyasla görece daha stabil bir artış trendinde olduğu görülmektedir. Altın fiyatları incelendiğinde ise terör eylemlerinin gerçekleştiği tarihlerden sonraki dönemlerde günlük bazda tepkiler olduğu ancak sonrasında piyasanın stabilize olduğu görülmüştür.

Bu çerçevede, yıllardır askeri ya da emniyet güçlerimize yapılan saldırıların bir nevi kanıksanmış olmasının da etkisiyle özellikle sivillere yönelik olarak gerçekleştirilen terör olaylarının yoğunlaştığı dönemlerde Türk Lirası'nın dövize karşı değer kaybettiğini söylemek mümkündür. Ancak döviz kuru volatilitesinde, sadece terör eylemlerinin etkili bir unsur olduğu sonucuna varılmaması gerektiğinin altı çizilmeli ve Türkiye'nin gelişmekte olan ülke statüsünde bir ülke olarak kırılgan piyasa yapısına sahip olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir.

Anahtar Kelimeler: Terör; terörizm; finansal piyasalar; volatilite

ABSTRACT

The main purpose of this study is to reveal the effects of terrorist incidents, which are intensely experienced in a certain time period for our country, on the Dollar, Euro and gold index, not the long-term relationship between the financial market and terrorism. In this study, three terrorist incidents between the dates of 07 June – 01 November 2015 were discussed historically and it has been observed how the concepts of terrorism and financial markets are related to each other. In our study, the events undertaken by different terrorist organizations were selected, and comparisons were made by revealing the extent to which terrorist events in different countries affected the financial markets.

As a result of the research, it is seen that the strongest and quickest response to terrorist acts is given by the Dollar exchange rate, and the Euro is in a relatively stable increase trend compared to the Dollar. When gold prices are analyzed, it is seen that there are reactions on a daily basis in the periods after the terrorist acts, but the market stabilizes afterwards.

In this context, it is possible to say that the Turkish Lira depreciated against the foreign currency especially during the periods when terrorist attacks against civilians intensified due to the fact that the attacks on our military or security forces have been taken for granted for years. However, it should be underlined that it should not be concluded that terrorist acts are the only effective factor in exchange rate volatility, and it should not be forgotten that Turkey has a fragile market that can be severely affected by cyclical effects.

Key Words: Terrorism; financial markets; volatility

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasında, ülkemizin en önemli sorunları arasında görülen terörün finansal piyasalar üzerindeki etkileri belirli olaylar ve periyod gözetilerek incelenmiştir. Öncelikle çalışma konusunun belirlenmesinde ve hazırlanma sürecinin her aşamasında çalışmamla yakından ilgilenen, eleştirileriyle yol gösteren ve iş hayatım sebebiyle yaşadığım yoğunluğu her daim anlayışla karşılayan danışman hocam Prof. Dr. Faruk Aşıcıoğlu'na teşekkürü bir borç bilirim.

Tez çalışmam süresince her daim yanımda olan sevgili eşim ve bir an yanımdan ayrılamayan biricik oğluma, kıymetli anneme ve tüm hayatım boyunca aldığım kararları her zaman destekleyen, bana güç ve cesaret veren, tüm eğitim-öğretim hayatım boyunca arkamda duran değerli babama çok teşekkür ederim. İyi ki varsınız.

İÇİNDEKİLER

ÖZET i

ABSTRACT ii

ÖNSÖZ iii

İÇİNDEKİLER iv

TABLOLAR LİSTESİ vi

ŞEKİL LİSTESİ vii

1. GİRİŞ VE AMAÇ 1

2. GENEL BİLGİLER 3

2.1. Terör ve Terörizm Kavramları 3

2.2. Terörizmin Tarihçesi ve Terör Türleri 6

2.2.1. Terörün Tarihçesi 6

2.2.2. Terörün Türleri 10

2.3. Terörizmin Nedenleri, Amaçları ve Gelir Kaynakları 17

2.3.1. Terörizmin Nedenleri ve Amaçları 17

2.3.2. Terörizmin Gelir Kaynakları 22

2.4. Terörizmin Ekonomiye ve Finansal Piyasalara Etkileri 23

2.5. 7 Haziran – 1 Kasım 2015 Arası Türkiye'de Yaşanan Seçilmiş Terör Olayları 28

2.6. 7 Haziran – 1 Kasım 2015 Arası Finansal Piyasalara İlişkin Seçilmiş Göstergeler 37

3. GEREÇ VE YÖNTEM 44

3.1. Araştırmanın Modeli 44

3.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi 44

3.3. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Sayıltıları 44

3.4. Yöntem ve Araştırma Soruları 45

4. BULGULAR 47

4.1. Terör Olayları ve Finansal Piyasa Göstergeleri Arasındaki İlişkilere ait Bulgular 47

5. TARTIŞMA 56

6. SONUÇ VE ÖNERİLER 66

7. KAYNAKÇA 68

8. ÖZGEÇMİŞ 75

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. 07 Haziran – 01 Kasım 2015 Türkiye'deki Terör Olayları 27

Tablo 2. Küresel Terörizm Skorları (İlk On Beş Ülke) 34

Tablo 3. 2015 ve 2016 Yıllarında Dünya Genelinde Gerçekleşen En Ağır Bilançolu Terör Eylemleri.....36

Tablo 4. 07.06-01.11 2015 Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Amerikan Doları Alış Kurları Zaman Serisi 37

Tablo 5. 07.06-01.11 2015 Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Avro Alış Kurları Zaman Serisi 39

Tablo 6. 07.06-01.11 2015 Gram Altın Alış ve Satış Fiyatları.....41

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. 2014-2015 Arası Bir Yılda Terör Nedeni ile Can Kaybı En Çok Artan Ülkeler 34

Şekil 2. 07.06-01.11 2015 Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Amerikan Doları Alış Kurları Dalgalanması.....39

Şekil 3. 07.06-01.11 2015 Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Avro Alış Kurları Dalgalanması.....41

Şekil 4. 20-07-2015 Öncesi Dolar Alış Kuru Seyri 48

Şekil 5. 20.07-02-08-2015 Tarihleri Arası Dolar Alış Kuru Seyri 49

Şekil 6. 20-07-2015 Öncesi Avro Alış Kuru Seyri 50

Şekil 7. 20.07-02-08-2015 Tarihleri Arası Dolar Alış Kuru Seyri 51

Şekil 8. Doğubeyazıt Saldırısı – Ankara Tren Garı Saldırısı Arası Dolar ve Avro Kurları 52

Şekil 9. Ankara Tren Garı Saldırısı Sonrasında Dolar ve Avro Kurları 53

Şekil 10. Altın Fiyatları – Terör Eylemleri İlişkisi 54

1. GİRİŞ VE AMAÇ

Finansal piyasaları olumlu ve olumsuz yönde etkileyen birçok öncül bulunmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin kırılgan finansal piyasaları için bu öncüllerin etkileri çok sert oluşabilmektedir. Türkiye, gelişmekte olan bir ülke statüsündedir ve finansal piyasaları oldukça kırılgandır. Türkiye için döviz kuru her zaman volatil bir göstergedir ve özellikle siyasi belirsizliğin hâkim olduğu dönemlerde başta döviz kuru olmak üzere finansal piyasalar ön görülemez tepkiler verebilmektedir. Siyasi belirsizlik ya da kaos hali, normal siyasi süreç içerisinde ortaya çıkabildiği gibi terörizm ile eş zamanlı olarak ya da terör eylemlerinin bir sonucu olarak da doğabilmektedir. Aslında terör eylemleri, hem ekonomik maliyeti açısından hem de çıktısı niteliğindeki siyasi kaos açısından finansal göstergeler üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir. Sonuç olarak terörizmin finansal piyasalar üzerinde etkili olduğu genel kabul gören bir gerçektir.

Bu çalışmanın temel amacı, finansal piyasa-terörizm ilişkisini uzun dönemli olarak değil, belirli bir dönem ve tek bir ülke için ortaya koymaktır. Çünkü alan yazındaki çalışmalar incelendiğinde, bu ilişkinin (finansal piyasa-terör) genel olarak yıllar itibariyle ve çoklu ülkeler karşılaştırması ile ortaya konulduğu görülmektedir. Buradan yola çıkarak, yürütülen bu çalışmanın temel amacı, Türkiye'de belirlenen terör olaylarının belirli tarih aralığı (07 Haziran – 01 Kasım 2015) çerçevesinde finansal göstergeler üzerindeki etkisinin belirlenmesidir.

Araştırmanın yürütüleceği 07 Haziran – 01 Kasım 2015 tarihleri arasında üç tane terör olayı tarihsel olarak ele alınmıştır. Bunlardan bir tanesi, ilgili yılın Küresel Terör Endeksi Raporu'na dahil olan "Ankara Tren Garı" olayıdır. Diğerleri ise sırasıyla "Suruç Katliamı" ve "Doğubeyazıt Karakol Saldırısı" olarak adlandırılan terör eylemleridir.

Bu çalışmada ülkemizde belli bir dönemde yaşanan terör olaylarının Türkiye'nin finansal piyasalarına olan etkisini saptamak amaçlanmıştır. Bu çalışmada 07 Haziran 2015 - 01

Kasım 2015 tarihleri arası ele alınacaktır. Söz konusu tarih aralığının seçilmesinin nedeni bu tarih aralığında gerçekleşen genel seçimlerin, Türk siyasi tarihindeki önemi ve konu seçimler arasında arasında geçen yaklaşık beş aylık dönemde terör olaylarının belirgin olarak artmış ve 167 güvenlik görevlisinin şehit olmuş olmasıdır. Çalışmamızda ilk olarak terörizmin tanımı, tarihçesi, nedenleri, amaçları ve gelir kaynakları hakkında genel bilgiler özetlenecek ve 7 Haziran - 1 Kasım tarihleri arasında yaşanan seçilmiş terör olaylarının detaylarına yer verilecektir.

Finansal piyasalar genel anlamda birikim sahiplerini veya yatırımcıları birikim açığı olanlarla bir araya getiren piyasalar olarak adlandırılmaktadır. Temelde ise para piyasası, sermaye piyasası, birincil ve ikincil piyasalar, organize edilmiş ve edilmemiş sermaye piyasaları, milli, bölgesel ve uluslararası piyasalar, kambiyo piyasası ve altın piyasası başlıkları altında gruplandırılmıştır (Aksoy, 1988). Bu çalışmada bu piyasalar içerisinden ülkemizde reel sektörü ve vatandaşı en çok etkileyen döviz türleri, kıymetli madenler piyasası değişimi incelenecektir.

Bilindiği gibi Türkiye çok uzun süredir terörle mücadele eden ve çok ciddi tutarda milli kaynağını terör ile mücadeleye ayıran bir ülkedir. Ayrıca bu süreçte birçok sivil can kaybı ve şehit vermiş bir ülkedir. Hal böyle olunca, terör eylemlerinin süreklilik arz ettiği ülkede, yeni bir terör eyleminin anlık olarak değil daha uzun vadeli olarak piyasalarda tepkiye neden olması beklenmektedir. Bu çalışmada hipotezimiz özellikle sivillere yönelik, büyük çaplı terör eylemlerinin, uzun yıllardır terörle mücadele eden ve hatta terörle iç içe yaşamayı kanıksamış olan Türk toplumunda ve piyasalarında dahi anlık tepkilere neden olabileceğidir. Bu savı değerlendirmek için yürütülen bu araştırma, ülke özelinde ve belirli terör olayları kapsamında finansal göstergeleri incelediği için önem arz etmektedir.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Terör ve Terörizm Kavramları

Terör ve terörizm kavramlarının kökeni Latince *"terre"* kelimesidir ve korku, dehşet, şiddet, tehdit ve yasa dışılık anlamını taşımaktadır. Terör ve terörizm kelimeleri, bireylerin zihinlerinde olumsuz bir algı yaratan kavramlar olup korkutulma, korkutulup kaçırılma, dehşet, caydırma gibi anlamlar ile ilişkilendirilmektedir (Gençtürk, 2012: 3). Terör ve terörizm ile ilgili olarak alan yazında yer alan tanımlamalar incelendiğinde, kavramlara ilişkin yüzlerce farklı tanımlama olduğu görülmektedir (Ündücü, 2011: 2). Crenshaw (2011: 23) terörü, devlete karşı üstünlük sağlamaya yönelik amaca sahip grupların kullandığı strateji olarak tanımlamaktadır. Webel (2004: 10) ise terör kavramını canlı hayatını tehdit eden, tehlikeye yönelik, ezici ve manevi ıstırap düzeyi yüksek deneyim şeklinde tanımlamaktadır. Türk Dil Kurumu sözlüğünde ise terör; *"yıldırma, cana kıyma ve malı yakıp yıkma, korkutma, tedhiş"* şeklinde tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2018: 3529). Terör kavramına ilişkin tanımlamalar kapsamında son olarak Türkiye Cumhuriyeti'nde halen yürürlükte olan terörle mücadele kanununda yer alan terör tanımının incelenmesi faydalı olacaktır. 3713 Sayılı Kanun kapsamında terör aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Terörle Mücadele Kanunu, Madde 1);

> *"cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyet'in niteliklerini, siyasi, hukuki, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devlet ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü bozmak, Türk Devleti'nin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemlerdir"*

Terör ile ilgili alan yazındaki kavramların incelenmesinden sonra, "terörizm nedir" sorusunun yanıtlanması gerekmektedir. Terörizm kavramının genel kabul görmüş bir tanımlaması bulunmamaktadır. Ortak bir tanımlamanın bulunmaması ya da diğer bir ifade ile oluşan bir olgunun herkes tarafından terörizm olarak adlandırılmamasına ilişkin en makul açıklama (Çetinkaya2010: 7), "ortak bir amaç ve hedef uğruna suç unsuru oluşturan eylemlere yönelik bir otorite bu eylemleri terörizm olarak tanımlarken, diğer bir devlet otoritesi ise bu eylemleri özgürlük savaşçılığı olarak tanımlamaktadır" şeklinde olsa gerektir. Bu yaklaşım terörizm kavramına yönelik ortak bir kabulün oluşmasını engellemektedir.

Terörizm kavramına ilişkin ortak bir algıdan bahsetmek mümkün olmamakla birlikte terör ve terörizm kavramları arasındaki nüans alan yazında fikir birliğine varılan bir konudur. Terör kavramı kimi zaman irade dışı gerçekleşebilirken, terörizm, mutlak surette ortak amaç ve hedef uğruna bireyin iradesi kapsamında gerçekleşen bir kavramdır. Diğer bir ifade ile terörizm bir çıkar amacıyla kasten ve bilinçli şekilde kurgulanan ve örgütlü olarak gerçekleştirilen eylemlerdir. Terörizmde, terör, bilinçli, kasten ve belli bir amaca hizmet etmek için kullanılmaktadır. Terörizmden bahsedebilmek için belirli bir siyasi amaç ve fayda doğrultusunda, belirlenmiş hedefe yönelmiş eylemlerin terör tabanlı olarak gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Güler, 2012: 15).

Terörizm kavramının önceleri yalnızca belirli bir bölgeyle sınırlı kaldığı görülebilirken, ya da diğer bir ifade ile ulusal boyutta bir eylem alanı varken, günümüzde, küreselleşmenin de etkisi ile tüm Dünyayı etkisi altına alan ve çok uluslu sonuçlar doğuran bir eylem alanına sahip olduğu görülmektedir. (Koçal ve Erkenekli, 2016: 61).

Küreselleşmenin beraberinde getirdiği yenilikler terör örgütleri ve destekçileri tarafından kullanılmakta, terörizmin etki alanı açısından coğrafi sınırlar ortadan kaldırılmaktadır. Bu noktada özellikle teknolojik gelişmelerin paralelinde ve özellikle internet kullanımının yaygınlaşması ile ortaya çıkan çevrimiçi platformlar terör örgütlerinin propaganda yapabilmelerine uygun mecra sağlamaktadırlar.

Bu noktaya kadar yapılan değerlendirmelerin bir özeti niteliğinde olması amacıyla, terörizme ilişkin özellikler aşağıda özetlenmiştir (Çiltoğlu, 2006: 263; Önen, 2016: 4-5); Terörizmin amaçları değerlendirildiğinde bu amaçların çoğunlukla siyasi olduğu görülmektedir. Terör grupları ile organize suç örgütleri arasındaki nüans bu siyasi amaçtan ya da bir diğer ifade ile dini ve / veya etnik kökenler odağında, siyasi değişiklik hedefleyen ve eylemlerini bu hedefe yönelik gerçekleştirmekten kaynaklanmaktadır.

- Terörizm aniden ortaya çıkan bir kavram değildir, sistematik, örgütlü ve planlı bir eylemler bütünüdür. Terör eylemlerinin gerçekleştirilebilmesi için mutlaka finansal kaynağa (büyük hacimli finansal kaynak) ihtiyaç vardır. Bu nedenle, terörist gruplar ve örgütler uyuşturucu kaçakçılığı, banka soygunu, şantaj, fidye vb. suçlar işlemek sureti ile kendilerini finanse ederler.
- Terörizmin kendi kuralları vardır ve bu kurallar korku, şiddet, baskı içermektedir.
- Terörizm için ideoloji esastır. Bu ideoloji çerçevesinde birleşen terörist bireyler, ortak ideolojilerine yönelik kendilerini davalarının yenilmez fertleri olarak değerlendirmektedir.

- Terör örgütlerinde itaat etmek esastır. Terör eylemlerinin parçası olan bireyler, kendi istekleri ile ya da zorla eyleme katılmalarının bir önemi olmaksızın, emirlere itaat etmek zorundadır.

Terörizm ile ilgili bu genel özellikler, terör örgütlerinin tamamında bulunmakla birlikte, bazı örgütlerin kendine has birtakım özellikleri de bulunmaktadır. Bu kendine haslık genellikle örgütlenme şekillerinde ortaya çıkmaktadır. Örneklendirmek gerekirse, bazı terör örgütleri hücre tipi yapılanmayı tercih ederken, bazı terör örgütleri kitle tipi yapılanmayı tercih etmektedir (Çiltoğlu, 2006: 263; Önen, 2016).

2.2. Terörizmin Tarihçesi ve Terör Türleri

Terör ve terörizm kavramlarına ilişkin genel çerçeve değerlendirildikten sonra, terör kavramının nasıl ortaya çıktığını ve tarihsel süreçten günümüze kadar hangi terör tiplerinin alan yazın kapsamında tanımlandığına araştırmanın bu başlığı altında yer verilmektedir.

2.2.1. Terörün Tarihçesi

Terörizm kavramının tarihçesine yönelik olarak değerlendirmelere geçmeden önce, kavramın insanlık tarihi ile eş değer bir geçmişe sahip olduğunun altını çizmek gerekmektedir. Pek tabi, terörizmin ilk halleri ile günümüzdeki terörizm kavramı ve algısı arasında farklılıklar bulunmaktadır, ancak bu farklılıkların nedeni zaman içerisinde farklılaşan koşullardır. Fakat terörizm ile ilgili olarak tarihsel süreçte değişmeyen tek şey, eylemsel boyuttaki şiddet kullanımı ve korku yaratma amacıdır.

Tarihsel süreçte terör olarak adlandırılacak ilk örgütlenmenin Roma döneminde yönetime karşı ayaklanan (M.S.66-70), Yahudilerden oluşan ve *"Zealot"* olarak adlandırılan grup olduğu kabul edilmektedir (Chaliand ve Blin, 2016: 65). Söz konusu örgüt, bugünkü Filistin topraklarında ortaya çıkmıştır ve Roma yönetimindeki yabancı egemen yapıya başkaldırmışlardır. Tıpkı günümüzdeki terör örgütlerinin toplumun farklı kesimleri tarafından desteklenmesi gibi Zealotlar da dönemin Roma toplumundan destek görmüştür. Zealotların örgütlenmesi, toplum içerisinde gizli bir şekilde olmuş ve sonuçta şiddeti örgütlü bir şekilde eylemlerine yansıtmışlardır (Ün ve Timur, 2016: 527).

Zealotlar gibi tarihte adı geçen ve terör örgütü olarak adlandırılan örgütlerden bir diğeri de Haşhaşiler olarak adlandırılan örgüttür. Bu örgüt on birinci yüzyılın başlarında Hassan Sabbah tarafından kurulmuştur ve din tabanlı bir örgüt olarak İsmaili mezhebinin kurallarını katı bir şekilde kabul etmişlerdir. Bir anlamda tarikat niteliğini de taşıyan örgüt, din olgusu altında görevlendirmelerini yapan ve şiddet eylemlerini organize eden bir örgüt niteliğindedir (Lindholm, 2004: 222). Haşhaşiler, gizli bir örgüt olarak hayatlarını sürdürmeyi ve örgütlenmeyi tercih etmişlerdir. Örgüt yaklaşık iki yüzyıl süresince varlığını sürdürmüştür. Haşhaşiler Moğollar tarafından tamamen ortadan kaldırılana kadar, tehdit, suikast gibi çeşitli yöntemlerle terör eylemlerini gerçekleştirmiştir (Chalian ve Blin, 2016: 92).

Modern dünya düzenine yönelik devinimler ile birlikte, terör kavramı da modern literatüre değişime uğrayarak girmiştir. Bu noktada Fransız Devrimi ve terör rejimi kavramlarının değerlendirilmesi önemlidir. Çünkü terör ve terörizm kavramlarının on sekizinci yüzyılda Fransız Devrimi döneminde tekrar gündeme geldiği düşünülmektedir.

Her ne kadar Fransız Devrimi, içerik ve algı olarak pozitif çağrışımlar yaratsa da yönetimin, şiddet eylemleri ile ele geçirilmesi temel olarak terörizm tanımı ile uyumludur. Diğer bir ifade ile demokrasi ve barış getirmek için şiddet temelli kitlesel ve örgütlü eylemlerin gerçekleştirilmesi bir anlamda demokrasi ve barışa terör olgusunun eşlik ettiğini göstermektedir (Hoffman, 2006: 3).

Tarihsel süreçte, terörizm ile ilgili değerlendirme yapılması noktasında *gerilla savaşı* kavramının da değerlendirme kapsamına alınması önemlidir. Pek tabi terörizm ve gerilla savaşı, gündelik kullanımda birbirlerine benzer kavramlar olarak kullanılmaktadır, ancak literatür açısından kavramlar arasında nüans bulunmaktadır. Gerilla savaşlarının ve gerilla savaşçılarının tarihsel süreçte, rehine alma ve vur-kaç teknikleri ile terörizme benzediği görülmektedir. Ancak kavramlar arasındaki temel fark terörizmin sivil-otorite ayrımı gözetmeksizin her türlü karşıt ideolojiye saldırması ve fakat gerilla savaşçılarının sadece güvenlik güçlerini ve otoriteyi hedef almasıdır (Yayla, 2001: 62).

Terörizm kavramının siyasi bir sistematik kazanması noktasında ise on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısı tarihsel süreçte dikkat çekmektedir. Bu dönemde, milliyetçilik kavramının toplumlar tarafından katı bir şekilde benimsenmesine–paralel olarak on dokuzuncu yüzyıl sonlarının ve yirminci yüzyıl başlarının şiddet ve terörizm açısından son derece kanlı ve korkutucu geçtiği bilinmektedir. Söz konusu dönemde, devlet adamlarına yönelik terörist gruplar tarafından siyasi ideoloji temelli suikastların düzenlendiği ve sivil halkı hedef alan bombalı eylemlerin arttığı görülmektedir (Laqueur, 2007: 5).

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise, terörizm yalnızca milli etkiye sahip bir sistematik olmaktan iyice uzaklaşmıştır. Bu dönemden itibaren ve halen, terörizm küresel boyutlarda yıkıcılığı olan bir kavrama dönüşmüştür. Bu dönüşümün önemli öncüllerinden bir tanesi, süper güç olarak adlandırılan gelişmiş ve sanayileşmiş ülkelerin, dünya üzerindeki ve dünya kaynakları üzerindeki egemenliklerini, tarihin eski dönemlerindeki gibi (örneğin 1. Dünya Savaşı dönemi) sıcak savaşlar ile sağlamayı tercih etmemeleridir (Öktem, 2997: 15). Terör bu süreçte, söz konusu ülkeler için egemenlik kurma aracı olarak da kullanılmıştır. Çünkü günümüzde sıcak savaşa girmek ve savaş sonrası yıkıcı etkileri ortadan kaldırmak yüksek maliyetleri beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla bu maliyetlerin yok edilmesi noktasında özellikle gelişmiş ülkeler, terör faaliyetlerini kendi ulusal çıkarlarına fayda sağlamak için kullanmaktadır (Saraçlı, 2007: 1052).

Yirmi birinci yüzyılda İslam dininin bazı yapılar tarafından kullanılmasının terörizmin artışına ciddi etkileri olmuştur. Örnek vermek gerekirse, 1990'lı yıllarda terörist örgütlerde artan İslami söylemin, 11 Eylül'de Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Dünya Ticaret Merkezi'ne düzenlenen saldırılar ile zirve yaptığı kabul edilmektedir (Conrad & Milton, 2013). Bu dönemdeki terörizmin artık tamamen çok uluslu etkileri olan bir terörizm olduğunu söylemek mümkündür. Yirmi birinci yüzyılda terörizm kavramı, İslami ideoloji ve kutsallık kavramı ile motive olan bir terörizm türüdür. Bu dönemde, kitle imha silahlarına olan erişimin ve teknolojiye erişimin kolaylığı ile terörist saldırıların yüksek imha düzeyi olduğu söylenebilir. Bir anlamda dijitalleşme, terörizmin de güçlenmesine ve eş zamanlı olarak daha önce sahip olmadıkları büyüklükte bir eylem alanına sahip olmalarına neden olmuştur (Weinberg & Eubank, 2006: 4).

2.2.2. Terörün Türleri

Görüldüğü gibi terörizm insanlık tarihi kadar eski bir kavramdır ve halen küresel olarak varlığını sürdürmektedir. Bu noktada her terör eyleminin aynı şekilde kategorize edilmediğini belirtmek de önemlidir. Diğer bir ifade ile terörist eylemler ya da terörizm farklı türler kapsamında değerlendirilmektedir. Bunlardan ilki ulusal terörizm olarak adlandırılan türdür. Ulusal terörizm, tek bir devletin sınırları içerisinde gerçekleşen ve etkileri bu devlet içerisinde ortaya çıkan bir terörizm türüdür. Ülke içerisindeki terörizm herhangi bir dış güç tarafından direkt olarak desteklenmemektedir (Saraçlı, 2007: 1057).

Terörizmin bir diğer türü ise, uluslararası terörizmdir. Bu tip terörizm de hem içerik olarak hem de yarattığı etkiler açısından bir küresellik mevcuttur (Saraçlı, 2007: 1057). Terör eylemini gerçekleştiren teröristler, farklı ülkeler tarafından desteklenebildiği gibi, birden çok ülkede terör kurbanlarının ortaya çıkması uluslararası terörizmin en belirgin özelliklerindendir (Dilmaç, 2011: 54).

Terörizm türleri kapsamında devlet terörizmi kavramını da değerlendirmek gerekmektedir. Bu kavram, iç devlet terörizmi ve dış devlet terörizmi olarak sınıflandırılmaktadır. Seyrek (2001) tüm modern nitelikteki devletlerin sahip oldukları ve olmayı hedefledikleri kaynakları kontrol edebilme noktasında güç ve baskı çerçevesinde bu eylemin bir parçası olduğunu savunmaktadır. Devlet terörizmi, güvenliğin sağlanmasına yönelik olarak adli kolluk kuvvetleri tarafından uygulanan şiddetin aşırılığı olarak ortaya çıkabildiği gibi, devletin ülkedeki azınlıklara yönelik farklı nedenler ile şiddete başvurması da devlet terörü kavramı içerisinde değerlendirilmektedir (Taş, 2014: 55).

Teröre ilişkin sınıflandırmalar incelenirken, amaçlarına göre terör tiplerini tanımlayan yaklaşımlara da değinilmesi gerekmektedir. Bu yaklaşımlar kapsamında devrimci terörizm, ayrılıkçı-bölücü terörizm, kır ve şehir terörizmi, dini terörizm, etnik terörizm ve siber terörizm ele alınacaktır.

Devrimci terörizm ve ayrılıkçı-bölücü terörizm, devlete karşı yürütülen terörizm tipleri olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla öncelikle devlete karşı terörizm nedir? sorusu yanıtlanmalıdır. Devlete karşı terör, en temel anlamda devlet dışındaki kaynaklardan devlete karşı yürütülen terör faaliyetleridir. Bu terörizm türünün en temel amacı, ayrı bir devlet kurmaya yönelik olarak süregelen düzeni her yönü ile yıkmak ve toplumsal, siyasi yeni bir düzen kurarak yeni bir devlet haline gelmektir (Yayla, 1990: 362).

Devlete karşı terörizm genel olarak terör dendiği zaman ilk akla gelen terör tipidir. Devlete karşı yürütülen terör eylemleri var olduğuna inanılan devlet otoritesine, baskısına, ya da devlet tarafından sunulan herhangi bir şeye ya da gerçekleştirilen herhangi bir eyleme yönelik ortaya çıkmaktadır. Daha dar kapsamlı bir tanımlama yapmak gerekirse, devlete karşı terörizm, belirli sınırlarla çizilmiş bir bölgede, politik, sosyal, ekonomik, dini amaçlar ile gerçekleştirilen boyutu, etkisi, devletin milli sınırları içerisinde gerçekleştirilen terör faaliyetleridir (Aydın, 2009).

Devlete karşı terörizmde temel amaç, bir devleti ya da devletin kontrolünde olan bir bölgeyi var olan tüm sistemleri ile yıkmaktır. Ancak bu tip terör eylemleri özellikle günümüz küresel dünyasında, beklenen sonuçları tam olarak vermemektedir. Örnek vermek gerekirse, devlete karşı terör tanımlamasına en iyi örneklerden biri olan 11 Eylül

saldırıları Amerika Birleşik Devleti hükümetine karşı gerçekleştirilmiştir. Ancak bu saldırılar sonucunda, Amerika Birleşik Devletleri'nin yıkıcı dış politikalarına zemin hazırlanmıştır (Ekici, 2012: 19). Devlete karşı yürütülen terör faaliyetlerinde, (tıpkı 11 Eylül saldırılarında olduğu gibi) terör mağdurlarının neredeyse tamamı masum insanlardır.

Devlete karşı terörizm özelinde değerlendirilmesi gereken terörizm türlerinden bir tanesi devrimci terörizmdir. Devrimci terörizmde temel hedef, politik, ekonomik, sosyal ve kültürel olarak var olan yapıyı yıkmaktır. Bu yıkım isteği ve arzusunun farklı sebepleri bulunmaktadır. Var olan sistematiğin doğru ya da iyi olmadığına inanan bireyler ve gruplar bu düzeni bozmak ve yerine kendi inandıkları doğrular ile paralel bir sistem kurmak istemektedirler. Bu istek de devletin var olan otoritesini yıkmaktan geçmektedir. Kitleleri etkileyerek terör örgütlerine destek sağlamak amacındadırlar (Yayla, 1990: 362).

Ayrılıkçı-bölücü terörizm olarak adlandırılan terörizm türü de devlete karşı terör ana grubunun içerisinde yer alan bir terörizm tipidir. Bu terörizm türündeki temel amaç, hedef bölge olarak belirlenen bölgede, bağımsızlık elde edilmesi ve bölgenin süregelen otoriteden tamamen kopartılmasıdır. Bu tip terör eylemlerinin iki temel amacı vardır. Bunlardan ilki, sömürgeci olarak nitelendirilen devlet otoritesinin bu bölgeyi elde tutmasının yüksek maliyetli olduğunu ispatlamak ve eş zamanlı olarak da bağımsızlığa ulaştırılmak istenen bölgenin iç karmaşa ortamı ile karıştırılmasıdır. Bu karmaşa ortamı hem yerel hem de küresel anlamda kamuoyunda farkındalık ve etki yaratmak amacı ile gerçekleştirilmektedir.

Amaçlarına göre terörizm tiplerinde kır ve şehir terörizmi de ele alınmalıdır. Kır terörü ve şehir terörü temel olarak birbirleri ile farklı bölgelerde gerçekleştirilen eylemlere dayanıyor olsa da amaç açısından benzer etkilere sahiptir. Kır terörizmin temelleri oldukça eski bir tarihsel sürece dayanmaktadır. Bu terörizm tipinin temellerinin Mao'ya kadar uzandığı kabul edilmektedir. Mao, Çin'de büyük şehirleri elde etme girişiminin başarısız olmasına müteakip, mahalli şartlarda değişikliklerin öncelikli olarak sağlanması gerektiğine inanmış ve eylemlerini bu yönde değiştirmiştir (Yayla, 1990: 23). Kır terörizmi ana odağı gereğince, uzun ve pratik içeren bir eğitim sürecine sahiptir. Ancak, özellikle küreselleşmenin etkileri, sanayileşme, köylü sınıfının işçi sınıfına devinerek şehirlere göç etmesi gibi nedenlerden dolayı, kır terörizmi zaman içerisinde şehir terörizmine devinmiştir. Ayrıca, şehirlerin terörist eylemlere yönelik daha rahat ve uygun şartlara haiz olması da kır terörizminin şehir terörizmine devinmesinde önemli bir etkendir (Taş, 2014: 63). Şehirler, kırsal alanlar ile kıyaslandığında daha fazla hedefe sahiptir. Ve şehirlerde gerçekleştirilen eylemlerin, kırsal kesimlerde gerçekleştirilen eylemlerden daha fazla ses getirdiği aşikârdır.

Terörizm tipleri içerisindeki bir diğer terörizm tipi dini terörizm olarak adlandırılmaktadır. *Din* olgusu, özellikle küresel boyuttaki terör için, ana örtü olarak seçilmiş bir kavramdır. Esasına inildiğinde, dünya üzerindeki hiçbir ilahi din hiçbir surette, şiddete, vahşete, zulüm etmeye müsaade etmemektedir. Ancak, toplumsal boyutta değerlendirildiğinde, özellikle dini eğitimin kulaktan dolma ve bilgiye dayalı olmaması nedeni ile *din* terör eylemleri için önemli bir örtü olarak kullanılmaktadır.

Dini boyuttaki terör hareketleri değerlendirildiğinde, tarihsel süreçte ilk olarak Habil ve Kabil arasındaki olaylar örnek verilmektedir (Ekici, 2012: 6). Bu olaylar, dini simgelerin kullanıldığı ve politika için dinin araç edildiği eylemler bütünü olarak değerlendirilmektedir.

Dini terörizmde, eylemleri din kisvesi altında gerçekleştiren terör grupları, kendi inandıkları din doğrultusunda bir yönetim anlayışının benimsenmesini hedeflemektedir (Gün, 2000: 84). Bu amaçları gerçekleşene kadar da şiddet kullanımını dini söylemler ile uyumlandırarak, takipçilerinin gözünde meşrulaştırmaktadırlar. Diğer bir ifade ile bu terör eylemlerinin Tanrı'ya, Allah'a hizmet için yapıldığına ve bu eylemleri gerçekleştirenlerin cennete gideceklerine yönelik politikaları ile masum halka yönelik şiddetli eylem yapacak teröristler yetiştirmektedirler (Muratoğlu, 2007: 33).

Dini simgeleri ve din öğretilerini dayanak aldığını savunan dini terörist gruplar, geçmişte de günümüzde de dini simgeler ile mevcut düzeni bozmaya yönelik şiddetli eylemler gerçekleştirmektedir.

Terörizmin amaçları kapsamında sınıflandırıldığında bir diğer türü olan etnik terörizm, ideolojik, dini ya da ekonomik amaçlar kapsamında uygulanan terör şiddetinden farklı bir boyuta sahiptir. Etnik terörizmin temel amacı, diğer terör türlerinin amaçları ile kıyaslandığında görece daha zor bir amaç olan; sahip olunan etnik kimlik kapsamında var olan düzenden ayrılmak ve bağımsız yeni bir düzen kurmak olduğu için terörist eylemleri aşırı şiddet ve acımasızlık içermektedir (Baharçiçek, 2000: 14).

Diğer terör gruplarından farklı olarak, etnik terör grupları, başka etnik gruplara ve kendilerine düşman kabul ettikleri otoritelere ve bu otoritelerin yönetimlerine nüfuz etme

amacı taşımaktadırlar. Etnik terör grupları, farklı bir etnik kimlik oluşturmak amacı ile etnik seferberlik amacına odaklıdır ve bu terör grupları, yasal otorite tarafından kendilerine sunulan kimlikten farklı bir toplumsal kimlik için çabalamaktadırlar. Söz konusu toplumsal kimliğe erişebilmek için de terör faaliyetlerini sürdürmektedirler (Byman, 1998: 150).

Etnik terörizmde, terör eylemini gerçekleştiren grupların ana sorunsalı etnik kökenlerinden dolayı otorite tarafından dışlanıyor olduklarına inanmalarıdır. Tarihsel süreçte değerlendirildiğinde özellikle yirminci yüzyılın ikinci yarısında, etnik terör gruplarının sayısında önemli bir artış bulunmaktadır. Bu etnik terör gruplarının bir kısmı da devlet destekli terörizm kapsamında değerlendirilmektedir (Simoni, 1991: 95).

Etnik terörizm önemli sorunları da beraberinde getirmektedir. Etnik terörizme karşı önlem almak ya da ortaya çıkarttığı sorunları çözmek oldukça zordur, çünkü sosyal ve kültürel değerler ön plandadır ve etkilenmektedir (Seyrek, 2001: 53). Etnik terörizme karşı devletlerin ya taviz vermesi ve terör grubu ile anlaşmaya gitmesi ya da aşırı şiddet kullanarak terör saldırıları ile mücadele etmesi gerekmektedir (Olton & Plano, 1988: 202).

Tarihsel süreçte süregelen terör tiplerinden farklı olarak, küreselleşme, iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ve internet kullanımının yaygınlaşarak, özellikle devletler tarafından yürütülen süreçlerin ana dayanağı haline gelmesi ile paralel olarak yeni bir terörizm türü tanımlanmıştır. Siber terörizm ilk olarak 1980'li yılların başında Stratejik ve Uluslararası Çalışma Merkezinde dile getirilen bir kavram olmuştur (Nasrat, 2015: 16). Bu kavram en temel anlamda, halklar ya da hükümetler üzerinde baskı kurmak, onları

yıldırmak ve belirli bir malı ele geçirmek amacı ile bilgisayar sistemlerine yönelik yapılan saldırılar olarak tanımlanmıştır (Nasrat, 2015: 16). Siber terörizm, gelişen teknolojilerin kötü niyetli amaçlar ile kullanılmasına en önemli örneklerden bir tanesidir. Özellikle gelişen teknoloji ile birlikte, siyasal çıktılara ulaşmak için de bu terörizm tipi kullanılmaktadır. Ve ayrıca siber terörizm ihtiyacı olan donanımlar ile kıyaslandığında diğer terörizm tiplerinden oldukça farklıdır. Bu terörizm de ihtiyaç bir bilgisayar ve ilgili donanımlarıdır. Ayrıca, siber terörizm eylemlerinde, eylemi gerçekleştiren bireyin eylem anında, herhangi bir hayati tehlikesi bulunmamaktadır. Ayrıca, siber terörist ataklar vasıtası ile elde edilmesi muhtemel devlet otoritesine ait gizli bilgilerin, küresel boyutta çok büyük bir yankı yapması da imkân dâhilindedir.

Siber terörizm yerel boyutlarda gerçekleşebileceği gibi küresel boyutlarda da gerçekleşebilmektedir. Hangi boyutta olursa olsun, günümüzdeki var olan teknolojik yeterlilikler nedeni ile birçok terör olayından daha tehlikeli boyutlara ulaşan siber terörizm, devletlerin altyapı sistemlerini, sırlarını, elde etme kabiliyetine sahiptir (Nasrat, 2015: 44). Bu noktada, devletlerin, finansal sistemlerine yönelik gerçekleştirilen siber saldırıların ele alınması faydalı olabilir. Örneğin, 14 Aralık 2020 tarihinde Bloomberg haber sitesinde yayınlanan haber kapsamında Amerika Birleşik Devletleri'nin hazine ve maliye bakanlıklarına siber bir saldırı düzenlendiği ve bu saldırının yabancı bir hükümetin sistemlere sızmasına yönelik olduğu belirtilmiştir (Bloomberght, 2020). Bu hususta bir diğer örnek, Avrupa Merkez Bankası'na ait raporlama sisteminin hacklenmesi ve bu süreçte 481 kullanıcının verilerinin ve piyasalar ile ilgili hassas verilerin ele geçirilmesi verilebilir (Sputniknews, 2019). Yine bir başka örnek, Yeni Zelanda merkez bankasına yönelik gerçekleştirilen siber saldırı neticesinde, veri sistemlerine girildiği ve

ticari, hassas kişisel verilerin ele geçirildiği ve fakat saldırının tüm sonuçlarının zaman alacağı düşünülmektedir (Hürriyet, 2021).

2.3. Terörizmin Nedenleri, Amaçları ve Gelir Kaynakları

Terörizm şiddet, acı, vandallık ve birçok olumsuz çıktıyı içerisinde barındıran bir eylemdir. Bu noktada bu tip bir eylemi bireylerin neden bireysel ya da gruplar halinde gerçekleştirdiklerinin değerlendirilmesi önemlidir. Bu değerlendirme terör eyleminin amaç ve nedeni ile harmanlanarak yapıldığı takdirde anlam ifade etmektedir.

2.3.1. Terörizmin Nedenleri ve Amaçları

Terörizm ile ilgili tanımlamalar kapsamında dikkat çeken husus, terörizmin ortak bir amaca yönelik olmasıdır. Dolayısıyla bu noktada sorulması gereken, terörizmin amaçları nelerdir ve bu amaçları öncelikleyen nedenler nelerdir? Terörizme ilişkin amaçlar değerlendirilirken altı çizilmesi gereken en temel nokta, şiddet kavramının hem amaç olduğu hem de ön şart olduğudur (Çelenay, v.d. 2012: 186). Şiddet kavramı, ceza hukuku kapsamında yer alan şiddetten hariç olarak farklı özelliklere sahiptir. Bilindiği gibi gündelik toplumsal hayatta da şiddet insanların karşılaştığı bir kavramdır. Ancak terörizmin öncülü ve amacı olan şiddet daha farklı bir boyuttadır. Gündelik toplumsal hayattaki şiddeti adi ya da olağan şiddet olarak değerlendirirsek, terörizm içerisindeki şiddeti siyasi şiddet olarak değerlendirmek gerekir. Ayrıca, terörizm kapsamındaki şiddette uygulayıcının bireysel çıkarları kaynak değildir, ideolojik çıkarlar kaynaktır (Colins, 1982: 1). Şiddet terörizm de hem bir amaç, hem de terörizmin eylemlerinin ifade biçimidir ve şiddetin büyüklüğü oranında terörizmin etki gücü ve algısal boyutu artmaktadır. Şiddet temel amaçlı terörizm eylemlerinin diğer amaçları ve dolayısıyla da

etkileri; öldürmek, yok etmek, bombalamak gibi kinetik eylemlerden hariç olmak üzere; siyasal mesaj vermek, ideolojileri küresel boyutta duyurmak şeklinde sıralanmaktadır.

Belirli amaçlar doğrultusunda yürütülen terör eylemlerinin nedenlerini Yıldırım (2010) dört başlık altında sınıflandırmaktadır. Bu nedenler; siyasi nedenler, ekonomik nedenler, sosyal nedenler ve genel nedenler olarak kategorize edilmektedir. Siyasi nedenler, bireyleri belirli bir amaca yönelik şiddet içeren ideolojiler kapsamında değerlendirilmektedir. Sosyal nedenler kapsamında, toplumsal değişimlerin (özellikle lehte olan) halkın tamamına yayılmaması ve bu nedenle toplum içerisinde oluşan farklılıkların terör eylemlerine neden teşkil ederek kullanılması değerlendirilmektedir. Ekonomik nedenler ise, fakirlik, işsizlik, gelir dağılımındaki adaletsizlik, toplumsal refah düzeyinin düşük olması gibi nedenlerin terör eylemlerine öncül olmasıdır. Genel nedenler olarak değerlendirilen nedenler ise, bireylerin sahip oldukları biyolojik, fiziksel ya da psikolojik durumların terör eylemine öncüllük etmesi şeklinde yorumlanmaktadır.

Terörizmin ortaya çıkması hususunda, sosyal nedenlerin önemi büyüktür. Sosyal nedenler içerisinde eğitim olgusunun da terörizm ile ilişkisi uzun süredir tartışılan bir konudur. Günümüzde, genel kabul görmüş savlardan bir tanesi, terör faaliyetleri ile cehaletin, eğitimsizliğin ve / veya yoksulluğun önemli bir ilişkisinin olduğudur. Ancak bu savın bazı ampirik çalışmalar ile tam tersi iddia edilmektedir. Örnek vermek gerekirse, Arjantin, Brezilya, Almanya, İran, İrlanda, İtalya, Japonya, Filistin, İspanya, Türkiye ve Uruguay'da 1966 ile 1977 yılları arasını kapsayan on yılda yapılan bir incelemede, bireysel teröristlerin sosyal bir profili çizilmeye çalışılmış ve 350 örneklemin, üçte ikisinin üniversite mezunu ya da lisansüstü eğitim sürecine dâhil olan eğitimli bireyler

olduğu görülmüştür (Berrebi, 2007: 4). Ekonomik kuram kapsamında, yoksulluk ve düşük eğitim düzeyinin temel nedenlerden olduğu varsayılsa da özellikle küresel dünyada, ulusal ve uluslararası terör örgütlerinin lider kadrosunda yer alan bireylerin tamamının iyi eğitimli insanlardan oluştuğu önemli bir gerçektir (Öztürk & Çelik, 2009: 121). Ancak bu noktada altını çizmek gereken önemli husus, terörizmi kurgulayanlar ile kurgulanan terör eylemlerini gerçekleştiren bireylerin arasında eğitim farklılığı olduğu yönündedir. Kurgu genel olarak iyi eğitimli idari kadronun elindeyken, eylemleri gerçekleştiren bireylerin görece daha düşük eğitim seviyesindeki bireyler olduğu belirgindir (Biçer, 2018: 137).

Terörizmin nedenleri ve eğitim arasındaki ilişkisel boyutta yalnızca bireysel eğitim düzeyinin değil, terörizmin kaynağı olan menşe ülke ve terörizme maruz kalan hedef ülke olgularının da değerlendirmeye alınması gerekmektedir. Bu olgulardan özellikle menşe ülke olgusunun öne çıktığı ve eğitim düzeyi ile terörizm ilişkisinin menşe ülke boyutundan ele alınması noktasında neden-sonuç ilişkisinin ortaya konulduğu görülmektedir (Krieger & Meierrieks, 2011: 15).

Terörizmin bir diğer önemli sosyal boyutlu nedeni, etnik farklılıklardır. Çok genel anlamda, daha öncede belirtilmiş olduğu gibi, terörizm farklı çatışma türlerinin (örneğin etnik azınlıklar, ideolojik gruplar) radikalleşme boyutuyla bir uzantısı niteliğindedir. Bu kapsamda değerlendirildiğinde çatışmaların temelinde yatan her neden terörizmin de nedeni olarak kabul edilmektedir.

Terör örgütleri için, etnik farkların kullanılması ve etnik milliyetçilik temelinde terör eylemleri düzenlemek oldukça sık kullanılan bir yöntemdir. Etnik milliyetçi terör

örgütünün bir parçası olmayı seçmiş bireyler genel olarak, hem ulusal hem de küresel düzeyde, ayrımcılığa tabi tutulduklarına ve bu ayrımcılığa ilişkin kanuni bir düzenleme ya da yasal yol ile giderilme imkânı olmadığına inanmaktadır (Çitlioğlu & Dedemen, 2014; 29). Terörizm için etnik farklılıkları ve etnik bağları kullanarak, bireyleri ayrımcılığa uğradıklarına inandırmak ve terör örgütlerine dâhil etmek oldukça kolay bir yöntemdir. Terör örgütleri, merkezi otoritenin ayrımcı ve baskıcı bir tutumu var ise, bu tutumu, etnik farklılıklar ya da sosyal sınıflar özelinde, ayrıma ve baskıya en fazla tabi kalan ve eş zamanlı olarak da yoksul olan bireyleri kendi bünyelerine katmak için bir neden olarak görmektedir (Aydın, 2014: 145).

Terörizmin en önemli nedenlerinden bir tanesi din ile ilişkilidir. Din, çatışmalar ile ilişkili temel sebep olarak kullanılmamakla birlikte, terör eylemlerine yönelik bir örtü niteliğinde kullanılmaktadır. Din, teröristlerin hedeflere ulaşmasını sağlamak için kullanılan bir araçtır. Din kavramının terörist bireyler üzerinde etkili bir mekanizma olması ve işlevsel olmasının nedenleri Sosis ve Alcorta (2008) tarafından aşağıdaki gibi açıklanmaktadır;

- Anlaşmazlıkları siyasi terimler ile değil, dini terimler ile açıklamak ilahi bir önem ortaya koymaktadır ve teröristler bu ilahi önemi daha iyi algılamaktadır.
- Din, terörist amaçları ilahi anlamda meşrulaştırmakta kullanılmaktadır.
- Din ile ahlaki meşrulaştırmak ve ilahi boyut kazandırmaktan hariç olarak örgüt içerisindeki üyelerin elde etmesi muhtemel ödülleri de tanımlamaktadır.

- Din, sembollerin, efsanelerin ve anımsatıcıların kolaylıkla kullanılmasına imkân veren bir olgudur ve kolektif hareket etme noktasında terör örgütlerine katkı sağlamaktadır.

Terörizm yalnızca sosyal nedenlerden dolayı ortaya çıkan bir kavram değildir. Terörizmin önemli nedenleri arasında siyasi temelli nedenleri de değerlendirmek gerekmektedir. Siyasi haklara ya da özgürlüklere ilişkin eksikliğin olduğu inancı, terörizmin ortaya çıkmasındaki önemli faktörlerdendir. Var olan siyasi sistem içerisinde, haksızlığa uğradığını düşünen ve bu nedenle de kendini mağdur olarak nitelendiren bireyler, sorunlarının demokratik yollardan çözümlenemeyeceğine inanarak şiddete başvurabilmektedir (Çitlioğlu & Dedemen, 2014: 34).

Demokrasi ve terörizm arasındaki olgusal bağa ilişkin olarak bazı teorik etkileşimler alan yazın kapsamında ele alınmaktadır. Demokrasinin terörizmi azalttığını çünkü demokratik sistemlerin vatandaşların arasındaki çatışmaları barışçıl yollar ile çözmeye imkân tanıdığını savunan araştırmalar da bulunmaktadır. Ancak Quan (2005) bunun tam tersini savunmaktadır. Araştırmacıya göre, uluslararası terör olayları demokrasi tarafından teşvik edilmektedir. Abadie (2006)'da benzer bir sav ile demokrasi ve terörizm arasında doğrusal bir ilişkinin varlığından söz edilemeyeceğini belirtmektedir. Eubank ve Weinberg (1994) siyasal anlamdaki özgürlüklerin demokratik sistemlerin izin vermesi nedeniyle terörist eylemler ile pozitif korelasyon içerisinde olduğunu ve demokratik ortamın terörist eylemlerin daha kolay gerçekleştirilmesine zemin sağladığını savunmaktadır.

Terörizmin nedenleri ve amaçları kapsamında değerlendirme yaparken, ekonomik nedenler olarak değerlendirilen nedenlere de değinmek gerekmektedir. Ekonomik anlamda beklentileri karşılanmayan, gelir düzeyinin adaletli dağılmadığına inanan, ekonomik büyümeden fayda sağlayamadığını düşünen birey ve topluluklar bu nedenlerin arkasına sığınarak terör eylemleri gerçekleştirebilmektedir.

Makro ekonomik açıdan ekonomik büyüme önemli bir gösterge niteliğindedir. Ekonomik büyüme ve terörizm arasındaki ilişkiyi çalışan birçok araştırma bulunmaktadır. Bu araştırmaların genel kabulü, terörizm ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin nedensellik boyutunun ekonomik büyümeden terörizme doğru kaydığı şeklindedir (Bloomberg v.d., 2004). Burgoon (2006) tarafından yürütülen araştırmada, ekonomik büyüme oranına sahip ve görece ekonomik anlamda daha eşit şartlar sunan ülkelerde terörist eylemler daha az görülmektedir sonucuna varılmıştır.

İşsizlik ve terörizm arasındaki bağlantının kurulmasına yönelik yürütülen araştırmalarda, işsizlik ve terör eylemleri arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir (Flowers, 2014; Goldstein; 2005).

2.3.2. Terörizmin Gelir Kaynakları

Terörist grupların farklı gelir kaynakları bulunmaktadır. Terörist örgütler, ideolojileri doğrultusundaki eylemlerini gerçekleştirebilmek için finansal kaynağa ihtiyaç duymaktadır. Ayrıca, bilindiği gibi bir terörist eylemin şiddeti, eş zamanlı olarak terörist örgütün ideolojisine yönelik o denli yüksek bir farkındalık getirmektedir. Dolayısıyla, küresel düzeyde ses getirecek büyüklükteki eylemlerin gerçekleştirilmesi noktasında, terörist örgütlerin önemli bir gelir düzeyine sahip olması gerekmektedir.

On dokuzuncu yüzyıldan itibaren terörist örgütlerin, zengin ve nüfuzlu bireyler tarafından da desteklendikleri ve bu destekler nedeni ile de finansal anlamda sıkıntı yaşamadıkları bilinmektedir (Gücenmez, 2014: 25). Ancak, öngörülebildiği gibi bu finansal destekler, standart kanallar ile (banka transferi gibi) gerçekleştirilmemektedir. Çünkü bir terörist gruba yardım etmek, birçok ülke kanunları kapsamında ciddi cezaları olan suçlardan bir tanesidir. Dolayısıyla, terörist gruplar, farklı kanallardan ve yollardan finanse edilmektedir. Bu finansman süreçlerinin kontrolü ve eş zamanlı olarak terörle mücadele anlamına da gelmektedir (Çetinkaya, 2010: 22).

Terörün tarihsel süreçte önemli değişimler yaşadığı, fakat çıktısı ve öncülü olan *şiddet* olgusundan hiç vazgeçmediği görülmektedir. Terörizm, günümüzde yalnızca tek bir ülkenin mücadele verdiği bir sorun olmaktan çok uzaktır. Terörizm her ülkenin farklı şekillerde karşılaştığı ideolojik temellere dayalı küresel bir sorundur (Baharçiçek, 2000: 12). Sonuç olarak, ideoloji temelli olduğu ve bireyin doğasındaki şiddete eğilimin varlığı nedeni ile de insanlık tarihi süresince, toplumsal ve küresel değişimler ile paralel olarak devinecek ve devamlılığı olacak bir kavramdır.

2.4. Terörizmin Ekonomiye ve Finansal Piyasalara Etkileri

Terörizmin bireysel, toplumsal ve küresel boyutta birçok etkileri bulunmaktadır. Bu etkiler içerisinde çalışmanın konusunu oluşturan ekonomik ve finansal etkiler önemli boyutlardadır. Dünya genelinde birçok terör olayı yaşanmıştır ve bu terör olaylarının çok önemli ekonomik ve finansal etkileri olmuştur. Bu etkilere yönelik olarak yakın tarihimizde yaşanan büyük terör olaylarının etkilerinin sayısal çıktılarının değerlendirilmesi faydalı olacaktır.

Bilindiği gibi Amerika Birleşik Devletleri, dünyanın süper gücü niteliğinde ve ulusal güvenlik açısından dünyanın diğer ülkelerinden ileri düzeyde olan bir ülkedir. Buna rağmen 11 Eylül Saldırıları olarak tarihe geçen terör saldırısı, dünyanın süper ekonomisi olan bu ülkeyi dahi ekonomik ve finansal anlamda ciddi olarak etkilemiştir. Johnston ve Nedelescu (2006) tarafından yürütülen bir araştırma, 11 Eylül 2001 ve 11 Mart 2004 tarihlerindeki terör saldırıları ele alınmıştır. Araştırma sonucunda, finansal piyasaları yeterli derinlikte olan ülkelerin diğer ülkelere göre terörist saldırıları ekonomik açıdan daha iyi tolere edebildiği sonucuna varılmıştır.

Arin v.d. (2008) tarafından yürütülen araştırmada altı farklı finansal piyasayı kapsayan bir çalışma yürütülmüştür. Bu çalışmada 2002 Ocak ve 2006 Aralık dönemleri arasındaki günlük ekonomik göstergeler ele alınmıştır. GARCH modeli[1] ile yürütülen bu araştırma sonucunda terör saldırılarının genel anlamda tüm piyasaları etkilediği sonucuna varılmıştır. Ancak etki boyutu kıyaslandığında gelişmiş ülke piyasalarının terörist saldırılardan gelişmekte olan / az gelişmiş ülke piyasalarına göre görece daha az etkilendiği görülmüştür.

Karolyi ve Martell (2010) tarafından yürütülen, 75 şirkete yönelik gerçekleştirilen bir başka araştırmada, 1995 ile 2002 yılları arasında gerçekleşen terör saldırılarının belirlenen şirketlerin hisse senedi fiyatları üzerindeki etkisi incelenmiş, terör dönemlerinde hisse senetlerine yönelik değer azalışı tespit edilmiştir.

[1] GARCH Modeli, (Genelleştirilmiş Otoregresif Koşullu Değişen Varyans), ampirik uygulamalarda gecikmelerin çok gerilere gidebilmesi nedeniyle, fazla parametre tahmininin önüne geçilmesine yönelik ortaya konulan bir modeldir.

Gul v.d. (2010) tarafından yürütülen araştırmada ise Pakistan'ın finansal piyasaları üzerinde terörist saldırılarının etkisi incelenmiştir. Çalışmada çoklu regresyon modeli kullanılmıştır. Çalışma 31 Aralık 2005 ve 30 Haziran 2008 tarihleri arasında günlük ekonomik göstergelerden faydalanılarak yürütülmüştür. Çalışmanın sonucunda terör eylemlerinin Pakistan finansal piyasaları üzerinde olumsuz etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Eldor v.d. (2012) tarafından yürütülen araştırma, senelerdir Orta Doğu'nun kanayan yarası olan İsrail – Filistin çatışmalarının finansal piyasalar üzerindeki etkisi üzerinedir. GARCH modeli kullanılarak yürütülen çalışma sonucunda terörist saldırıların her iki ülke borsası (Filistin Menkul Kıymetler Borsası: Al-Quds ile Tel-Aviv Menkul Kıymetler Borsası: TASE) üzerinde de olumsuz etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur.

Terörizmin ekonomik ve finansal etkilerine yönelik değerlendirme yalnızca terör eylemlerinin yarattığı yıkıcılığın ekonomik ve finansal boyutu olarak değerlendirilmemelidir. Terörizm özellikle, uzun süreli olarak terörle mücadele etmek zorunda kalan ülkelerin ekonomileri üzerinde ciddi kayıplara neden olmaktadır. Terör saldırılarının gerçekleşmesi hem direkt olarak o anda hem de sonrasında ve süregelen süreçte ülke ekonomileri üzerinde olumsuzluk yaratmaktadır. Terör saldırıları nedeniyle ortaya çıkan can kayıpları, yaralılara ilişkin yapılan sağlık harcamaları, devlete ve özel sektöre ait zarar gören bina ve araçların tazmin edilmesi gibi kayıplar ekonomik anlamda büyük kayıplardır. Hele ki bu kayıplar, süregelen bir terörle mücadele süreci varsa sıklaşmakta ve ekonomik anlamda oldukça önemli zararlar vermektedir. Ayrıca, var olan bir terör ortamı, küresel yatırımcıların ülkeye girmesini engellemektedir. Bu nedenle de

ülke ekonomisindeki yabancı yatırımlar ve bununla ilişkisel olarak da dış ticaret ile ilgili ekonomik göstergeler kötüye gitmektedir (Nitsch & Schumacher, 2004).

Terörizm ile nedensellik ilişkisi her ne kadar ekonomik büyüme tarafından da olsa, bu iki kavram arasında çıktı olarak da bir ilişki bulunmaktadır. Ekonomik büyümenin ya da refahın olmaması terörizmin nedeni olmakla birlikte, terörist eylemler ile mücadeleye aktarılan kamu kaynakları nedeni ile ekonominin büyüme trendini kaybetmesi de terörizmin bir çıktısıdır. Terör nedeniyle, savunma sanayine kanalize edilen kamusal harcamalar, farklı kanallarda önemli tahribatlar yaratmakta ve halka arz edilmesi gereken diğer hizmetlerde önemli aksaklıklar olabilmekte ve harcama-gelir dengesi bozularak enflasyonist bir etki ortaya çıkmaktadır (Akıncı, v.d., 2014: 2).

Terörizm ekonomik büyüme üzerinde farklı kanallar üzerinden etkili olabilmektedir (Keefer & Loayza, 2008; Sandler & Enders, 2008; Frey v.d., 2007: 11);

- Terör saldırıları yatırımları sınırlandırmaktadır.
- Terör saldırıları doğrudan yatırımların güvenli bölgelere çekilmesine ve ülkeden çıkmasına neden olmaktadır.
- Terör örgütleri tarafından hedef alınan otoritenin artan savunma sanayi harcamaları, kamu ve özel sektör yatırımlarını olumsuz etkilemektedir.
- Terör ile mücadele sürecinde artan harcamaları finanse etmek zorunda olan devlet otoritesi, fiyatlara zam yapma, sigorta primlerini ve vergileri arttırma gibi üretkenliği azaltıcı yönde tedbirler almakta, bu tedbirler makro düzeyde ekonomiye olumsuz etki etmektedir.

- Terör saldırılarının süreklilik arz ettiği coğrafyalarda günlük ve ticari rutinler sekteye uğramakta, sosyal sermaye her geçen gün erimektedir.
- Terörist saldırıların varlığı nedeni ile bölgeye, ülkeye karşı oluşan güvensizlik ortamı turizm sektörünü olumsuz etkilemektedir.
- Terör nedeniyle ortaya çıkan güvensizlik ortamı nedeniyle, dış kaynaklar ile iş yapmanın maliyeti yükselmektedir.
- Dış ticaret süreçlerine konu malların, terörist eylemlere maruz kalması ihtimali nedeni ile bu imha riskinin önlenmesi için arttırılan güvenlik maliyetleri, dış ticaret işlem maliyetlerini arttırmaktadır.

Seçilmiş terör olaylarına ilişkin detay bilgi verilmeden önce, 07 Haziran – 01 Kasım tarihleri arasında Türkiye'de yaşanan terör olayları ve bilançoları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1. 07 Haziran – 01 Kasım 2015 Türkiye'deki Terör Olayları

Olay	Ölü Sayısı	Yaralı Sayısı
20 Temmuz 2015 Suruç	31	104
22 Temmuz 2015 Şanlıurfa Ceylanpınarı	2	-
23 Temmuz 2015 Kilis	2	-
02 Ağustos Doğubeyazıt	2	31

20 Ağustos 2015 Siirt	8	-
22 Ağustos 2015 Şırnak	1	-
27 Ağustos 2015 Cizre	4	-
06 Eylül 2015 Dağlıca	16	-
07-09 Eylül 2015 Güneydoğuda çok odaklı olaylar serisi	13	-
10 Ekim 2015 Ankara Tren Garı	102	500 üstü

Kaynak: aa.com.tr, hürriyet.com.tr, bbc.com/turkce internet sitelerinden derlenmiştir.

2.5. 7 Haziran – 1 Kasım 2015 Arası Türkiye'de Yaşanan Seçilmiş Terör Olayları

Stratejik amaç ve hedeflere ulaşmak için farklı güçler tarafından kullanılan terör eylemlerinin ülkemize verdiği zararlar günden güne farklı boyutlara ulaşmakta (Demirci, 2017), manevi etkilerinin yanında ekonomik olarak da farklı sektörleri etkilemektedir. Reel sektörde yaşanan bu krizlerin temelinde ise finansal piyasalarda yaşanan aşırı dalgalanmalar gelmektedir. Finansal piyasalarda yaşanan bu olumsuzluklar ekonominin reel kesimi üzerinde tahrip edici etkiler oluşturabilmektedir.

07 Haziran 2015 ve 01 Kasım 2015 arasında Türkiye'de yaşanan terör olaylarından seçilenler aşağıda listelenmektedir;

- 20 Temmuz 2015 : Suruç / 34 Ölüm 104 üstü yaralı

- 02 Ağustos 2015 : Doğubeyazıt / 2 Ölüm 31 yaralı

- 10 Ekim 2015 : Ankara / 105 Ölüm 500 üstü yaralı

20 Temmuz 2015 Suruç Olayları[2]

20 Temmuz 2015 tarihinde Şanlıurfa ilinin Suruç ilçesinde, Kobani'ye yardım götürmek için toplanan "Sosyalist Gençlik Dernekleri Federasyonu" üyeleri bir basın açıklaması yapmakta iken, intihar saldırısı düzenlenmiştir. Sosyalist Gençlik Dernekleri Federasyonu üyeleri, öğlen saatlerinde Suruç Kaymakamlığı'nın önünde Kobani'ye geçiş için izin bekledikleri sırada, düzenlenen intihar saldırısı DAEŞ tarafından üstlenildi. İntihar saldırısını gerçekleştiren kişinin DAEŞ ile ilişkisi olduğu belirtilen Dokumacılar Grubu mensubu Şeyh Abdurrahman Alagöz olduğu resmi kaynaklar tarafından açıklandı.

Terör eyleminin arka planı incelendiğinde, Sosyalist Gençlik Dernekleri Federasyonu üyesi gençler tarafından oluşturulan bir grup, 19-24 Temmuz 2015 tarihleri arasında Kobani'ye gitmeyi ve kuşatma sırasında yıkılan kentin yeniden inşa çalışmalarına katılmayı planlamakta idi. Yeniden inşa süreçlerinde okul ve hastanelerin enkazlarının kaldırılmasına yardımcı olmayı amaçladıklarını belirten SGDF üyeleri için

[2] https://www.trthaber.com/haber/gundem/suructa-olu-ve-yarali-sayisi-aciklandi-194922.html (20-07-2015); https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/07/150720_suruc_saldiri (22-07-2015); https://www.dw.com/tr/suru%C3%A7ta-can-pazar%C4%B1/a-18595616 (20-07-2015) kaynaklarındaki bilgilerden derlenmiştir.

Kobanide bir bina adlarına tahsis edildi. Bu bina SGDF üyeleri tarafından kreş olarak kullanılacak ve bahçesinde bir çocuk parkı yapılacaktı.

Söz konusu amaçlar doğrultusunda Türkiye'nin farklı illerinden 300 kadar genç, Suruç Belediyesi'nin önünde Kobani'ye geçiş izni beklerken bir basın açıklaması yaptılar. Bu basın açıklaması sırasında saat 11:50 sularında kalabalığın tam ortasında bir patlama gerçekleşti. Patlama sonrasında 23 kişi olay yerinde hayatını kaybetti. Daha sonra ölenlerle birlikte toplam 34 kişi hayatını kaybetmiştir

Patlama sonrasında intihar eylemcisine yapılan DNA testi ile bombacının 20 yaşındaki Adıyaman Üniversitesi'nde öğrenim gören Şeyh Abdurrahman Alagöz olduğu resmi kaynaklar tarafından açıklandı.

Suruç katliamının olduğu günün akşamında, Türkiye'nin bazı illerinde protesto gösterileri düzenlendi. Protesto gösterileri düzenlenen illerin başında İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Hatay, Antalya, Mersin gelmekte idi.

Suruç katliamının ardından Türk Silahlı Kuvvetleri saldırıyı üstlenen DAEŞ örgütüne ait Suriye'deki bazı mevzileri bombaladı. Ardından, Kuzey Irak'ta yer alan PKK mevzileri de bombalanmaya başlandı. Bu saldırılar sonucunda 190 PKK militanının öldürüldüğü basına yansıdı. Ayrıca, 21-28 Temmuz arasında sürdürülen operasyonlarda 140 kişi DAEŞ üyesi olduğu iddiası ile tutuklandı.

02 Ağustos 2015 Doğubeyazıt Karakol Saldırısı[3]

02 Ağustos 2015 tarihinde Ağrı ilinin Doğubeyazıt ilçesinde yer alan Karabulak Jandarma Karakolu'na PKK terör örgütü tarafından intihar saldırısı düzenlenmiştir. Saldırı iki ton patlayıcı yüklü traktörle yapılmıştır. Saat 03.00 sularında gerçekleşen saldırıdan sonra, karakol roketatarlar ve uzun namlulu silahlar ile abluka altına alınmıştır. 2 askerin şehit olduğu ve 31 askerin yaralandığı saldırıda patlamanın gerçekleştiği traktörün metrelerce uzağa sıçrayan parçaları nedeniyle civar köylerde yaşayan sivil vatandaşlarda da hafif yaralanmalar oluşmuştur.

Patlamanın ardından, Karabulak karakoluna ulaşmaya çalışan sağlık ekiplerinin karakola ulaşımının engellenmesine yönelik PKK tarafından yola pusu kurulmuştur.

Araştırma kapsamında belirlenen diğer iki terör olayı ile Doğu Beyazıt Karakol saldırısı bilançosu kıyaslandığında, ölü / yaralı sayısının diğer seçili terör olaylarına göre görece az olduğu görülmektedir. Ancak, bu terör olayının seçilmesinin nedeni, direkt olarak bir güvenlik birimine yönelik bir saldırı olması ve saldırı nihayetinde şehit askerlerin varlığının Türkiye Cumhuriyeti halkı için ciddi bir infiale sebep olma ihtimalinden kaynaklıdır.

[3] https://www.hurriyet.com.tr/gundem/agrida-jandarma-karakoluna-pkkdan-intihar-saldirisi-29706590 (3 Ağustos 2015); https://www.dunya.com/gundem/agri039da-jandarma-karakoluna-intihar-saldirisi-haberi-287761 (2 Ağustos 2015); https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/agrida-jandarma-karakoluna-intihar-saldirisi-2-sehit-24-yarali/20514 (2 Ağustos 2015); sitelerinden derlenmiştir.

10 Ekim 2015 Ankara Tren Garı Saldırısı[4]

Ankara Gar Katliamı, 10 Ekim 2015 tarihinde 10:04 sularında gerçekleşmiştir. Ankara'nın Ulus semtindeki Ankara Garı'nın kavşağında düzenlenen saldırı, Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en ölümcül bombalı intihar saldırısı olarak değerlendirilmektedir.

10 Ekim 2015 tarihinde, DİSK, KESK, Türk Tabipler Birliği, TMMOB ve daha pek çok sivil toplum örgütünün katılımı ile bir Barış Mitingi düzenlenmiştir. Barış Mitingi'nin amacı, Suriye'de süregelen savaşa hükümet tarafından Türk askerinin ve Türkiye'nin dâhil edilmesine karşı çıkmaktır. Yürüyüş henüz başlamadan grupların kortej halinde ilerledikleri Tren Garı kavşağında yaklaşık 3 saniye ara ile iki patlama gerçekleşmiştir. Patlamanın terör örgütü DAEŞ'e mensup iki canlı bomba tarafından gerçekleştiği resmi kaynaklar tarafından sunulmuştur. Saldırıyı gerçekleştiren canlı bombalardan bir tanesi, Yunus Emre Alagöz'dür. Yunus Emre Alagöz, Suruç Katliamı'nın intihar bombacısı Şeyh Abdurrahman Alagöz'ün ağabeyidir ve Suruç Katliamı'ndan beri emniyet kuvvetleri tarafından aranmaktadır. Yunus Emre Alagöz, tıpkı kardeşinin yaptığı gibi Suruç Katliamından üç ay sonra, Türkiye Cumhuriyeti tarihindeki en kanlı canlı bomba eylemini gerçekleştirmiş ve ikisi çocuk 105 kişinin ölümüne sebep olan bir katliamın canlı bombası olmuştur.

Ankara Tren Garı'nda gerçekleşen terör saldırısı, 2016 yılında küresel bazda yayımlanan raporda da yer alan 2015 yılında dünya genelinde gerçekleşen en ağır bilançolu terör saldırılarından bir tanesidir.

[4] www.aa.com.tr; www.hurriyet.com.tr; www.dw.com.tr; www.cnnturk.com sitelerinden derlenmiştir.

07 Haziran – 1 Kasım 2015 tarihleri arasında yaşanan terör olaylarına ilişkin değerlendirmeden sonra Türkiye'nin ve eş zamanlı olarak da dünyanın terör konusu kapsamında 2015 yılı genel olarak değerlendirilmesi, dönemsel olarak yapılacak terörizm – finansal piyasa göstergeleri ilişkisinin yorumlanmasına yönelik fayda sağlayacaktır.

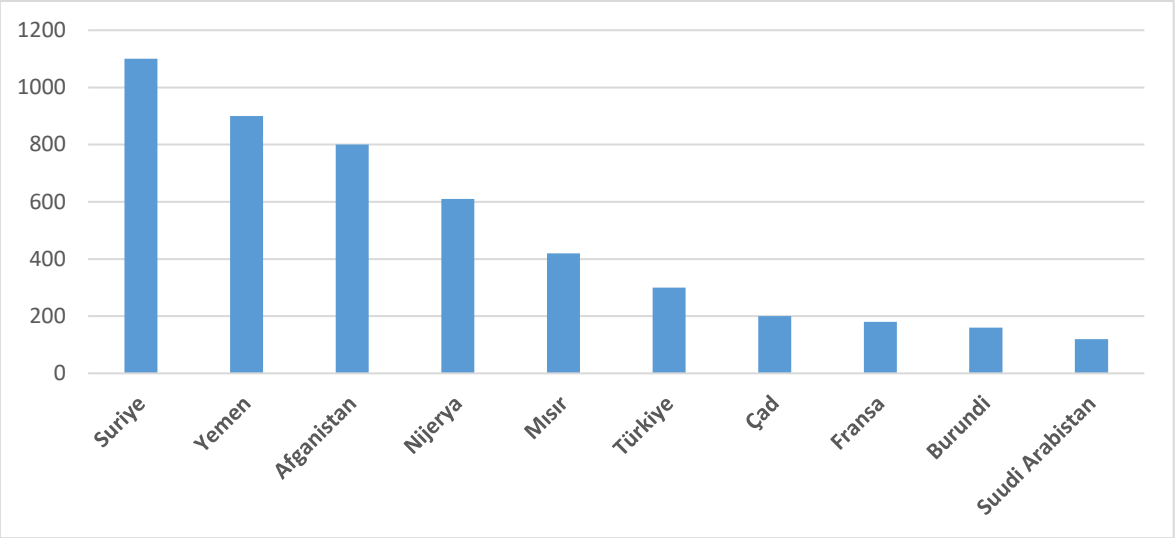
Türkiye ve dünya genelinde terörizm ile ilgili değerlendirmeler kapsamında "2015 Küresel Terörizm Endeks Raporu" ile "2016 Küresel Terörizm Endeks Raporu" ana kaynak olarak kullanılmıştır.

2015 yılında dünya genelinde terör eylemlerinden ölen kişi sayısı 29.376 kişidir. 2016 yılında yayımlanan ve 2015 verileri kapsamında yapılan değerlendirme çerçevesinde Türkiye için 2015 yılında dikkati çeken bir bilgi şu şekildedir; Türkiye terör nedeni ile 100 kişiden fazla bireyin öldüğü ülkeler listesinde yerini almıştır. 2015 yılında, Burundi, Çad, Fransa, Nijer, Suudi Arabistan ve Türkiye terörizm nedeniyle bir yıl içerisinde 100 kişiden fazla kayıp veren ülkeler içerisinde yer almıştır. Yine aynı rapor kapsamında bu ülkelerin bir önceki yıl, terör nedeniyle bu denli kayıp vermediğini ve bir yıl içerisinde çok ciddi bir can kaybının terör nedeniyle yaşandığının altını çizmektedir.[5]

2014-2015 yılları karşılaştırmasında, ülke içerisinde terör nedenli can kayıplarının bir yıl içerisinde en çok yükseldiği ülkeler içerisinde yine Türkiye yer almaktadır (Bakınız Şekil 1).

[5] https://reliefweb.int/report/world/global-terrorism-index-2016

Şekil 1. 2014-2015 Arası Bir Yılda Terör Nedeni ile Can Kaybı En Çok Artan Ülkeler

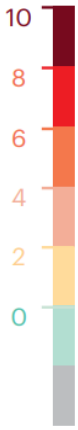
Ülke bazında yapılan endeks sıralamasında 2015 yılı için Türkiye 14üncü sırada 6,738 kat artmıştır. Sıralamanın ilk on beş ülkesi Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Küresel Terörizm Skorları (İlk On Beş Ülke)[6]

Sıra	Ülke	Skor
1	Irak	9,96
2	Afganistan	9,444
3	Nijerya	9,314
4	Pakistan	8,613
5	Suriye	8,587
6	Yemen	8,076
7	Somali	7,548
8	Hindistan	7,484
9	Mısır	7,328
10	Libya	7,283
11	Ukrayna	7,132
12	Filipinler	7,098
13	Kamerun	7,002
14	Türkiye	6,738
15	Tayland	6,706

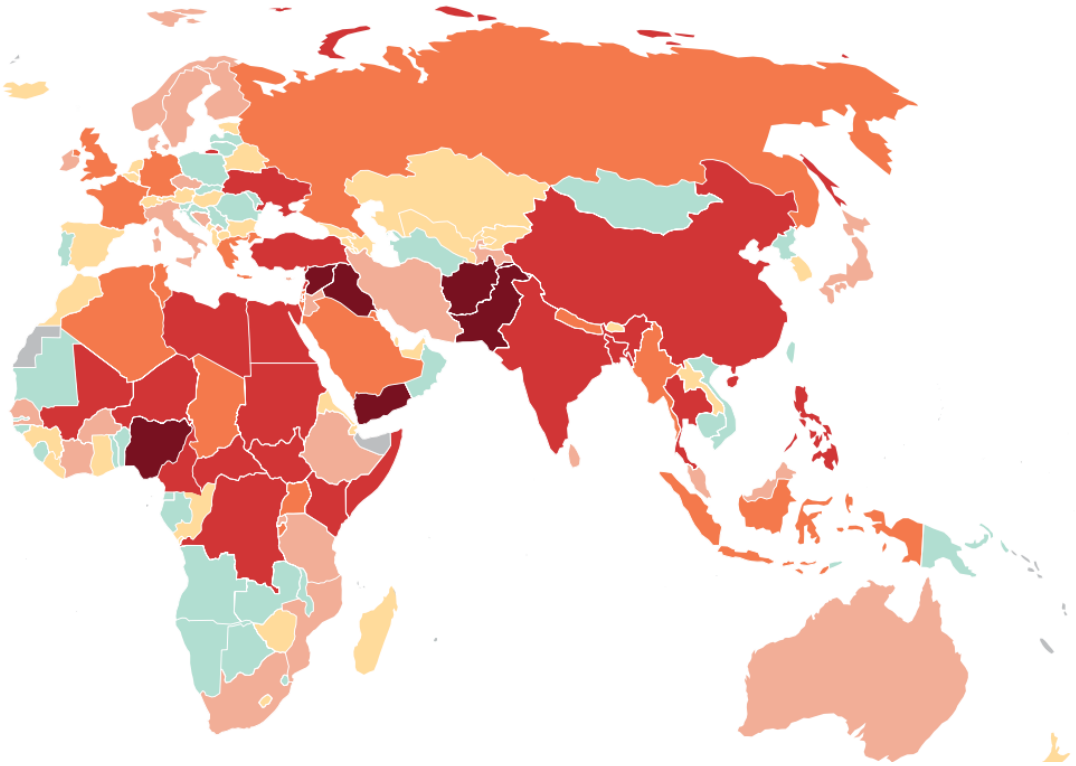
[6] https://reliefweb.int/report/world/global-terrorism-index-2016

Dünya genelinde skorlar kapsamında terörizmden en çok etkilenen ülkelere ilişkin derecelendirme şu şekildedir;

10	: En yüksek Etki
2	: En Alçak Etki
0	: Terörizm Etkisi Yok

Bu ölçek kapsamında Türkiye'nin yer aldığı coğrafyanın terörizmden etkilenme düzeyini gösteren harita aşağıda sunulmaktadır.

Kaynak: https://reliefweb.int/report/world/

Yukarıda yer alan harita kapsamında, ülkemizin ilgili yıl kapsamında terör eylemlerinden oldukça fazla etkilendiğini görmek mümkündür.

2016 yılında yayımlanan raporda, 2015 ve 2016 yıllarına ilişkin dünya genelinde en kötü bilançolu terör eylemleri sıralanmıştır. Bu sıralamada Türkiye'de gerçekleştirilen beş terör eylemi yer almaktadır. (Tablo 3).

Tablo 3. 2015 ve 2016 Yıllarında Dünya Genelinde Gerçekleşen En Ağır Bilançolu Terör Eylemleri

Ülke	Yıl	Eylem	Ölüm	Yaralı	Sorumlu
Fransa	2015	Paris Eylemi	137	368	ISIL (the Islamic State of Iraq and the Levant)
Türkiye	2015	Ankara Tren Garı	105	400	ISIL (the Islamic State of Iraq and the Levant)
Türkiye	2015	Suruç Katliamı	34	104	ISIL (the Islamic State of Iraq and the Levant)
Fransa	2015	İle-de Fransa Saldırısı	20	22	Lokal Grup
Fransa	2016	"Nice-Truck" Saldırısı	85	300	ISIL (the Islamic State of Iraq and the Levant)
Türkiye	2016	Atatürk Havaalanı Saldırısı	50	230	ISIL (the Islamic State of Iraq and the Levant)
A.B.D.	2016	Orlando Gece Kulübü Saldırısı	50	53	ISIL (the Islamic State of Iraq and the Levant)
Belçika	2016	Brüksel Saldırısı	35	330	ISIL (the Islamic State of Iraq and the Levant)

Türkiye	2016	Mart-Ankara Bombalaması	34	125	TAK (Kürdistan Özgürlük Şahinleri / Teyrebazen Azadiya Kurdistan)
Türkiye	2016	Şubat-Ankara Bombalaması	30	60	TAK (Kürdistan Özgürlük Şahinleri / Teyrebazen Azadiya Kurdistan)

Kaynak: https://reliefweb.int'den derlenmiştir.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, bu çalışma kapsamında seçilen iki terör olayı dünya genelinde en ağır bilançoya sahip terör olayları içerisinde yer almaktadır

2.6. 7 Haziran – 1 Kasım 2015 Arası Finansal Piyasalara İlişkin Seçilmiş Göstergeler

7 Haziran – 1 Kasım 2015 tarihleri arasını kapsayan dönemde, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından açıklanan $ / TL kurları aşağıda yer alan tablo kapsamında sunulmaktadır.

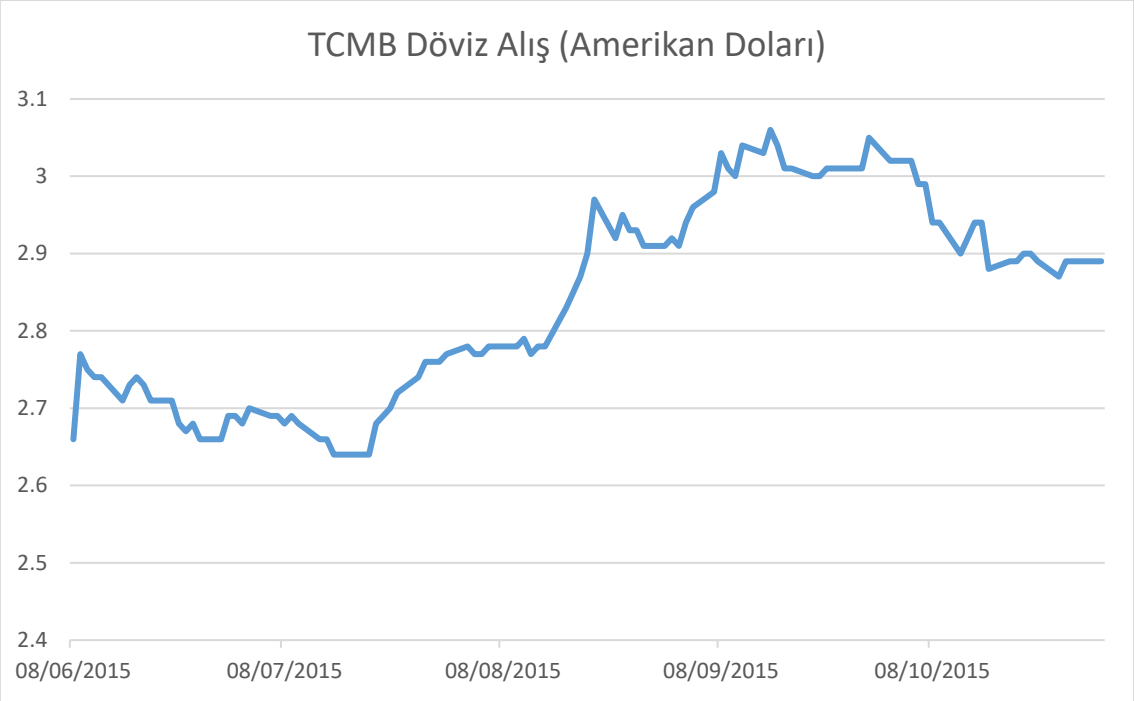
Tablo 4. 07.06-01.11 2015 Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Amerikan Doları Alış Kurları Zaman Serisi

Tarih	TCMB Döviz Alış (Amerikan Doları)	Tarih	TCMB Döviz Alış (Amerikan Doları)	Tarih	TCMB Döviz Alış (Amerikan Doları)
8.06.2015	2,66	27.07.2015	2,74	11.09.2015	3,04
9.06.2015	2,77	28.07.2015	2,76	14.09.2015	3,03
10.06.2015	2,75	29.07.2015	2,76	15.09.2015	3,06
11.06.2015	2,74	30.07.2015	2,76	16.09.2015	3,04
12.06.2015	2,74	31.07.2015	2,77	17.09.2015	3,01

15.06.2015	2,71	3.08.2015	2,78	18.09.2015	3,01
16.06.2015	2,73	4.08.2015	2,77	21.09.2015	3
17.06.2015	2,74	5.08.2015	2,77	22.09.2015	3
18.06.2015	2,73	6.08.2015	2,78	23.09.2015	3,01
19.06.2015	2,71	7.08.2015	2,78	28.09.2015	3,01
22.06.2015	2,71	10.08.2015	2,78	29.09.2015	3,05
23.06.2015	2,68	11.08.2015	2,79	30.09.2015	3,04
24.06.2015	2,67	12.08.2015	2,77	1.10.2015	3,03
25.06.2015	2,68	13.08.2015	2,78	2.10.2015	3,02
26.06.2015	2,66	14.08.2015	2,78	5.10.2015	3,02
29.06.2015	2,66	17.08.2015	2,83	6.10.2015	2,99
30.06.2015	2,69	18.08.2015	2,85	7.10.2015	2,99
1.07.2015	2,69	19.08.2015	2,87	8.10.2015	2,94
2.07.2015	2,68	20.08.2015	2,9	9.10.2015	2,94
3.07.2015	2,7	21.08.2015	2,97	12.10.2015	2,9
6.07.2015	2,69	24.08.2015	2,92	13.10.2015	2,92
7.07.2015	2,69	25.08.2015	2,95	14.10.2015	2,94
8.07.2015	2,68	26.08.2015	2,93	15.10.2015	2,94
9.07.2015	2,69	27.08.2015	2,93	16.10.2015	2,88
10.07.2015	2,68	28.08.2015	2,91	19.10.2015	2,89
13.07.2015	2,66	31.08.2015	2,91	20.10.2015	2,89
14.07.2015	2,66	1.09.2015	2,92	21.10.2015	2,9
15.07.2015	2,64	2.09.2015	2,91	22.10.2015	2,9
16.07.2015	2,64	3.09.2015	2,94	23.10.2015	2,89
20.07.2015	2,64	4.09.2015	2,96	26.10.2015	2,87
21.07.2015	2,68	7.09.2015	2,98	27.10.2015	2,89
22.07.2015	2,69	8.09.2015	3,03	28.10.2015	2,89
23.07.2015	2,7	9.09.2015	3,01	30.10.2015	2,89
24.07.2015	2,72	10.09.2015	3	1.11.2015	2,89

Merkez Bankası tarafından açıklanan Amerikan Doları kurlarının günlük bazda artış ve azalışını gösteren şekil ise aşağıda sunulmaktadır.

Şekil 2. 07.06-01.11 2015 Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Amerikan Doları Alış Kurları Dalgalanması

7 Haziran – 1 Kasım 2015 tarihleri arasını kapsayan dönemde, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından açıklanan EUR / TL kurları aşağıda yer alan tablo kapsamında sunulmaktadır.

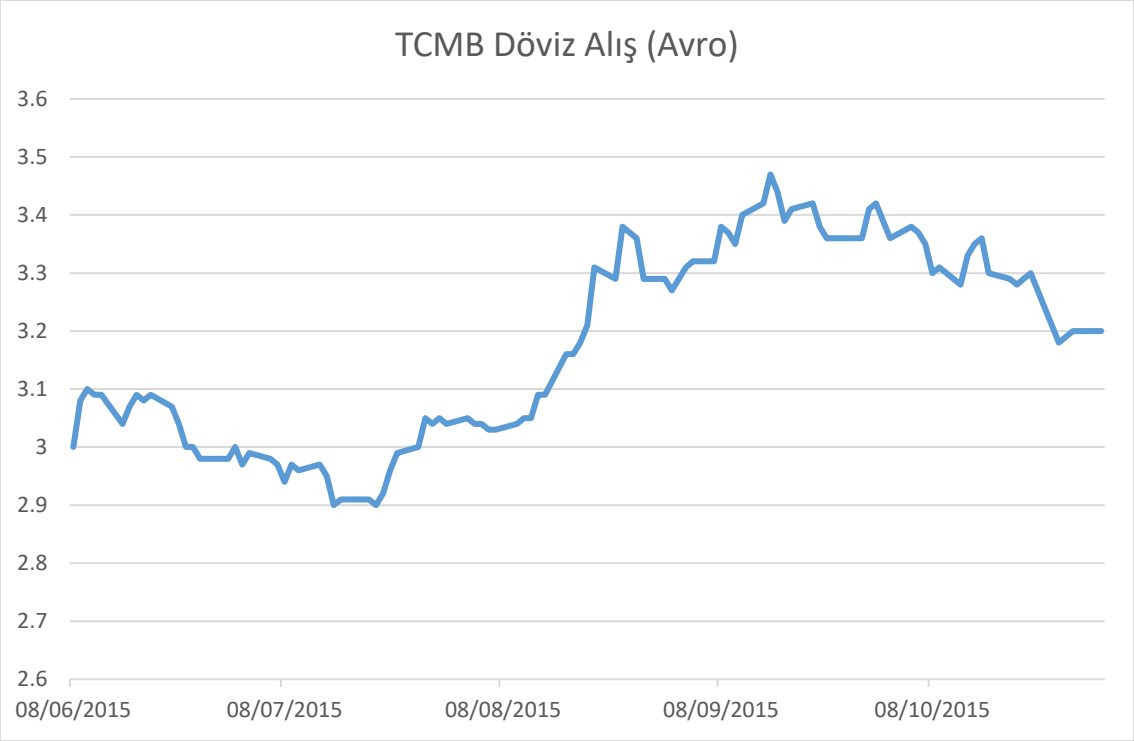
Tablo 5. 07.06-01.11 2015 Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Avro Alış Kurları Zaman Serisi

Tarih	TCMB Döviz Alış (Avro)	Tarih	TCMB Döviz Alış (Avro)	Tarih	TCMB Döviz Alış (Avro)
8.06.2015	3	27.07.2015	3	11.09.2015	3,4
9.06.2015	3,08	28.07.2015	3,05	14.09.2015	3,42
10.06.2015	3,1	29.07.2015	3,04	15.09.2015	3,47
11.06.2015	3,09	30.07.2015	3,05	16.09.2015	3,44
12.06.2015	3,09	31.07.2015	3,04	17.09.2015	3,39
15.06.2015	3,04	3.08.2015	3,05	18.09.2015	3,41
16.06.2015	3,07	4.08.2015	3,04	21.09.2015	3,42
17.06.2015	3,09	5.08.2015	3,04	22.09.2015	3,38

18.06.2015	3,08	6.08.2015	3,03	23.09.2015	3,36
19.06.2015	3,09	7.08.2015	3,03	28.09.2015	3,36
22.06.2015	3,07	10.08.2015	3,04	29.09.2015	3,41
23.06.2015	3,04	11.08.2015	3,05	30.09.2015	3,42
24.06.2015	3	12.08.2015	3,05	1.10.2015	3,39
25.06.2015	3	13.08.2015	3,09	2.10.2015	3,36
26.06.2015	2,98	14.08.2015	3,09	5.10.2015	3,38
29.06.2015	2,98	17.08.2015	3,16	6.10.2015	3,37
30.06.2015	2,98	18.08.2015	3,16	7.10.2015	3,35
1.07.2015	3	19.08.2015	3,18	8.10.2015	3,3
2.07.2015	2,97	20.08.2015	3,21	9.10.2015	3,31
3.07.2015	2,99	21.08.2015	3,31	12.10.2015	3,28
6.07.2015	2,98	24.08.2015	3,29	13.10.2015	3,33
7.07.2015	2,97	25.08.2015	3,38	14.10.2015	3,35
8.07.2015	2,94	26.08.2015	3,37	15.10.2015	3,36
9.07.2015	2,97	27.08.2015	3,36	16.10.2015	3,3
10.07.2015	2,96	28.08.2015	3,29	19.10.2015	3,29
13.07.2015	2,97	31.08.2015	3,29	20.10.2015	3,28
14.07.2015	2,95	1.09.2015	3,27	21.10.2015	3,29
15.07.2015	2,9	2.09.2015	3,29	22.10.2015	3,3
16.07.2015	2,91	3.09.2015	3,31	23.10.2015	3,27
20.07.2015	2,91	4.09.2015	3,32	26.10.2015	3,18
21.07.2015	2,9	7.09.2015	3,32	27.10.2015	3,19
22.07.2015	2,92	8.09.2015	3,38	28.10.2015	3,2
23.07.2015	2,96	9.09.2015	3,37	30.10.2015	3,2
24.07.2015	2,99	10.09.2015	3,35	1.11.2015	3,2

Merkez Bankası tarafından açıklanan Avro kurlarının günlük bazda artış ve azalışını gösteren şekil ise aşağıda sunulmaktadır.

Şekil 3. 07.06-01.11 2015 Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Avro Alış Kurları Dalgalanması

Tablo 6. 07.06-01.11 2015 Gram Altın Alış ve Satış Fiyatları

Tarih	Alış	Satış	Tarih	Alış	Satış
1.11.2015	105,6	108,8	24.08.2015	106,5	111
31.10.2015	105,6	108,8	23.08.2015	106,4	110
30.10.2015	105,5	108,8	22.08.2015	106,4	110
28.10.2015	107,5	110	21.08.2015	105,3	110
27.10.2015	107,5	110	20.08.2015	105,6	108,5
26.10.2015	106,9	110	19.08.2015	104,5	108
25.10.2015	107,5	110	18.08.2015	102,8	105
24.10.2015	107,5	110	17.08.2015	101,6	104
23.10.2015	106,9	110	16.08.2015	100,9	104
22.10.2015	106,5	110	15.08.2015	100,9	104
21.10.2015	106,9	111	14.08.2015	101	103,5
20.10.2015	107,9	110,5	13.08.2015	99,94	103,5
19.10.2015	107,6	110,5	12.08.2015	99,06	102,5
18.10.2015	108	111,5	11.08.2015	97,75	101,5
17.10.2015	108	111,5	10.08.2015	98,08	101

16.10.2015	108,5	111,5	9.08.2015	97,43	100,5
15.10.2015	108,1	111,5	8.08.2015	97,43	100,5
14.10.2015	108,6	112,5	7.08.2015	97,65	99,5
13.10.2015	108,7	111	6.08.2015	96,99	99,5
12.10.2015	107,7	111	5.08.2015	96,77	99,5
11.10.2015	107,3	109,5	4.08.2015	96,88	99,5
10.10.2015	107,3	109,5	3.08.2015	96,99	99,5
9.10.2015	106,7	109,5	31.07.2015	96,88	100
8.10.2015	106,1	109,5	30.07.2015	97,1	100
7.10.2015	106,1	109,5	29.07.2015	96,77	100
6.10.2015	108	111,5	28.07.2015	96,99	100
5.10.2015	107,6	111	27.07.2015	97,65	100
4.10.2015	108	112	25.07.2015	96,66	99,5
3.10.2015	108	112	24.07.2015	95,46	98
2.10.2015	107,8	112	23.07.2015	96,01	99
1.10.2015	106,9	111	22.07.2015	94,92	97
30.09.2015	106,9	111	21.07.2015	95,57	99,25
29.09.2015	108,9	112	20.07.2015	95,57	99,25
28.09.2015	109,1	112	16.07.2015	97,32	100
24.09.2015	108	112	15.07.2015	97,32	100
23.09.2015	108	112	14.07.2015	97,43	100
22.09.2015	107,6	112	13.07.2015	97,75	101
21.09.2015	107,3	112	11.07.2015	99,28	102
20.09.2015	108	111,5	10.07.2015	98,74	102
19.09.2015	108	111,5	9.07.2015	99,28	102
18.09.2015	107,4	111	8.07.2015	99,17	102
17.09.2015	106,7	110	7.07.2015	98,95	102,5
16.09.2015	106,5	109	6.07.2015	99,83	102,5
15.09.2015	106,3	111	4.07.2015	100,2	105
14.09.2015	107,3	111	3.07.2015	99,94	105
13.09.2015	106,9	110,5	2.07.2015	99,72	105
12.09.2015	106,9	110,5	30.06.2015	99,83	105
11.09.2015	106,6	110,5	29.06.2015	100,6	105
10.09.2015	106,7	110,5	27.06.2015	99,72	105
9.09.2015	106,6	110,5	26.06.2015	99,39	105
8.09.2015	107,3	110,5	25.06.2015	99,28	105
7.09.2015	106,9	110,5	24.06.2015	100,1	105
6.09.2015	106,7	108	23.06.2015	100,5	105

5.09.2015	106,7	108	22.06.2015	100,7	105
4.09.2015	105,6	108	20.06.2015	102,9	105,8
3.09.2015	104,7	108	19.06.2015	103,4	106
2.09.2015	105,8	108	18.06.2015	103,4	106
1.09.2015	103,9	107	17.06.2015	102,2	106
31.08.2015	103,9	107	16.06.2015	102,3	106,8
30.08.2015	104,7	107	15.06.2015	103,2	105,3
29.08.2015	104,7	107	13.06.2015	102,2	105,3
28.08.2015	104,7	107	12.06.2015	102,2	106
27.08.2015	103,3	109	11.06.2015	101,5	106
26.08.2015	104,1	109	10.06.2015	103,5	106
25.08.2015	104,7	110	9.06.2015	102,8	106
			8.06.2015	103,1	107

Türkiye’de ilgili tarihlerdeki altın fiyatının göstergesi olarak gram altın belirlenmiş ve tarihi bazda alış – satış zaman serisi terör olayları – finansal piyasa göstergeleri arasındaki ilişkinin kurulması noktasında veri seti olarak değerlendirilmiştir.

3. GEREÇ VE YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmanın modeli tarama modelidir. Tarama modeli en temel anlamda geçmişte var olmuş ya da halen var olan bir durumun var oluş şekli ile betimlemeyi ve kendi koşulları içerisinde tanımlamayı ve nihai olarak etki faktörlerini etkileme çabası içerisinde olmayan modellerdir (Karasar, 2012). Araştırmada evren hakkında genel bir yargıya varmak amaçlanmış ve seçilen örneklem üzerinden tarama yapılmıştır. Tarama modelleri tekil ya da ilişkisel taramaların yapılmasının önünü açmaktadır.

3.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evreni Türkiye Cumhuriyeti Devleti sınırları içerisinde gerçekleşen terör olaylarıdır. Araştırmanın örneklemi ise, 07 Haziran 2015 ve 01 Kasım 2015 tarihleri arasını kapsayan dönemde gerçekleşen terör olaylarıdır.

3.3. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Sayıltıları

Araştırmanın sınırlılıkları aşağıdaki gibidir;

- Araştırma Türkiye Cumhuriyeti Devleti içerisinde gerçekleşen terör olayları ile kısıtlıdır.
- Araştırma Türkiye Cumhuriyeti Devleti içerisinde gerçekleşen ve kamuoyu ile paylaşılan 07 Haziran 2015 ve 01 Kasım 2015 tarihleri arasını kapsayan terör olayları ile kısıtlıdır.

Araştırmanın varsayımları aşağıdaki gibidir;

- Araştırma sorularının, araştırma literatürü kapsamında elde edilen bilgileri kapsayarak, kısıtlanmış döneme ilişkin olduğu varsayılmıştır.

3.4. Yöntem ve Araştırma Soruları

Yürütülen araştırma tanıtıcı araştırma türünde gerçekleştirilecek bir araştırmadır. Tanıtıcı araştırmalar temel olarak bir döneme, olaya, olguya yönelik olarak özellikleri ve bu dönemde var olan olgular arasındaki ilişkileri ortaya koymayı amaçlayan araştırma türüdür. Tanıtıcı araştırmaların temel amacı, dönemde var olan ve seçilen olgular arasındaki neden-sonuç ilişkisinin kurulması değil durumun, olayların genel nitelikleri açısından ortaya konulmasıdır (Karasar, 2012).

Bu kapsamda, tanıtıcı araştırmanın dönemi; Türkiye Cumhuriyeti'nin 07 Haziran 2015 - 01 Kasım 2015 tarihleri arasını kapsayan dönemidir. Bu dönem, Türkiye tarihinin iki kritik seçiminin arasında kalan ve ülkenin en önemli sosyal ve siyasi yaralarından / sorunlarından biri olan terör eylemlerinin arttığı bir dönem olduğu için belirlenmiştir. Belirlenen dönem kapsamındaki verilerin toplanması ve döneme ilişkin genel niteliklerin finansal açıdan belirlenmesi hedeflenmektedir. Bu kapsamda, ilgili döneme ilişkin finansal veriler; var olan verilerin toplanması ve sıralanarak analize esas hale getirilmesine yönelik olarak toplanacaktır. İlgili dönemlere ilişkin veriler ve toplanması planlanan platformlar aşağıdaki gibidir;

- USD / TL kurları: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Resmi İnternet Sitesi
- EUR / TL kurları: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Resmi İnternet Sitesi
- Altın Fiyatları: Altın Kaynak Resmi İnternet Sitesi

- Terör Olayları: İlgili dönem yazılı ve görsel basın kaynakları ile Maryland Üniversitesi veri tabanı

Bu veriler ışığında araştırma çerçevesinde ana sorular aşağıdaki gibi belirlenmiştir;

- Araştırma döneminde terör olaylarının yoğunlaştığı dönemde Türk Lirası dövize karşı değer kaybetmiş midir?
- Volatilite, dışardan para girişi, hacim de önemli değişiklikler, dalgalanmalar olmuş mudur?
- Araştırma döneminde terör olaylarının yoğunlaşması ile altın fiyatları olağan dışı hareket etmiş midir?

4. BULGULAR

4.1. Terör Olayları ve Finansal Piyasa Göstergeleri Arasındaki İlişkilere ait Bulgular

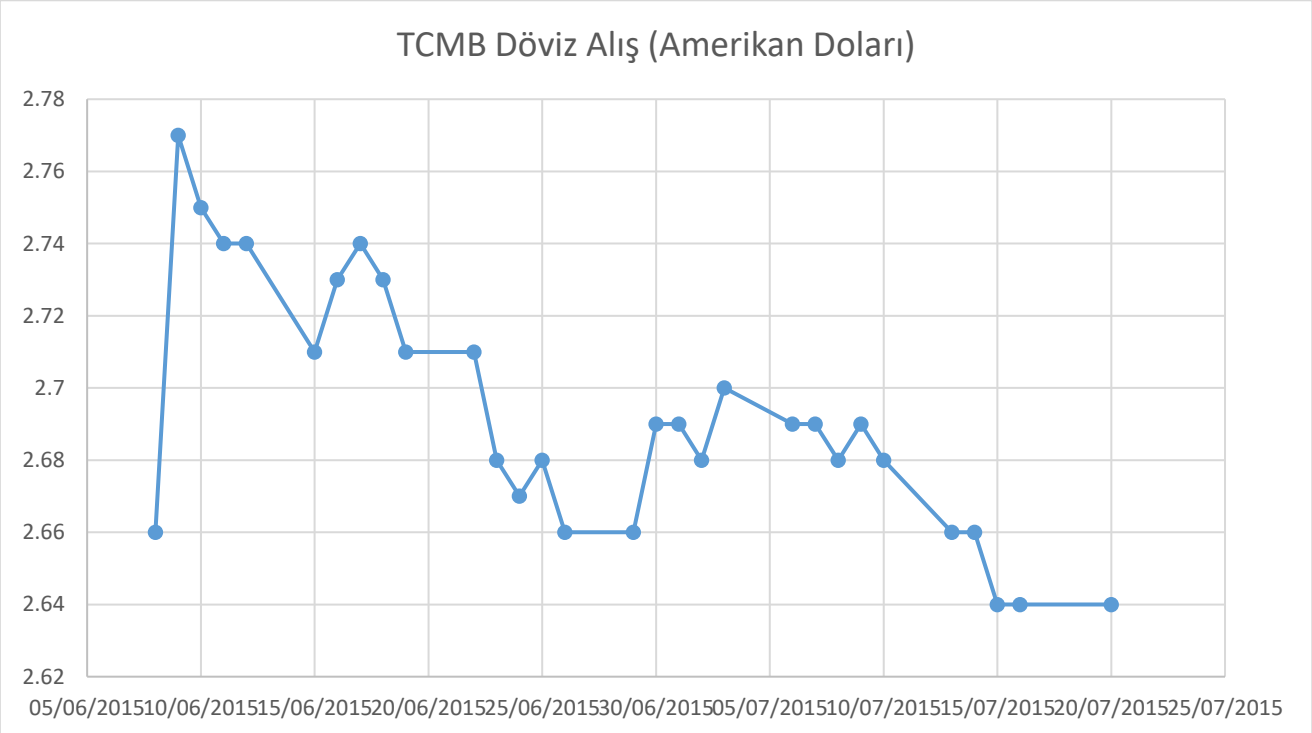
Finansal piyasalara ilişkin göstergeler ile terör olayları arasındaki ilişkinin incelenmesi ve yorumlanması noktasında *belirsizlik* unsuru değerlendirilmelidir. Finansal piyasalar ve ilgili göstergeleri üzerinde en önemli etki sahibi olan belirsizlik unsuru, terör olayları ile tetiklenmektedir. Alan yazında yer alan Türkiye odaklı araştırmalar incelendiğinde, terörizmin ciddi ekonomik etkileri olduğu görülmektedir. Bu noktada altını çizmek gereken husus, Türkiye'nin uzun süredir terörizm ile baş etme çabasında bir ülke olarak, terör kaynaklı eylemler sonucunda maddi ve manevi olarak oluşan zararın tam olarak ölçümlenemeyeceği ancak, belirli bir dönem itibariyle, seçilmiş terör olaylarının ilgili dönem finansal göstergeleri üzerindeki etkisinin ortaya konulabileceği yönündedir. Çünkü terörizm anlık çıktıları olan ve gerçekleştiği an ya da birkaç aylık dönem itibariyle etkisi olan ve sonrasında etkisi sıfırlanan bir öncül değildir. Terör ve terör eylemlerinin sıklığı, ilgili ülke ekonomisindeki yatırımları, ekonomik süreçleri, finansal piyasalara güven düzeyini, yabancı sermaye yatırımlarını uzun vadeli olarak etkilemektedir. Ayrıca, terör ile mücadelesi uzun vadeli ve süreklilik arz eden Türkiye gibi ülkelerde, terörle mücadeleye ülke kaynaklarından çok büyük meblağlar aktarılmakta ve aslında, kalkınma – refah için kullanılacak bu kaynakların kullanılamaması nedeniyle ağır bir fırsat maliyetine katlanılmaktadır.

1985-2015 yılları arasında terör ile mücadeleye ayrılan kaynak tutarı 300 ila 400 milyar dolar arasında değişmektedir ki bu tutar 8 tane GAP projesi yapılması, 5 milyon

derslik yapılması, 78 Atatürk Barajı yapılması ve 35 bin kilometre yol yapılmasının fırsat maliyetidir. Dolayısıyla terör aslında anlık finansal göstergeleri değil uzun vadeli olarak ülke ekonomisini, refah ve kalkınma düzeyini olumsuz etkilemektedir. Bu genel değerlendirmeden yola çıkarak seçilmiş terör olaylarının gerçekleştiği tarihten itibaren 01-11-2015 tarihine kadar olan ara dönemlerde finansal göstergelerin ilişkisini incelemek faydalı olacaktır.

20 Temmuz 2015 tarihinde gerçekleşen Suruç Katliamına kadar olan sürede Dolar alış kurları incelendiğinde seyir aşağıdaki gibidir;

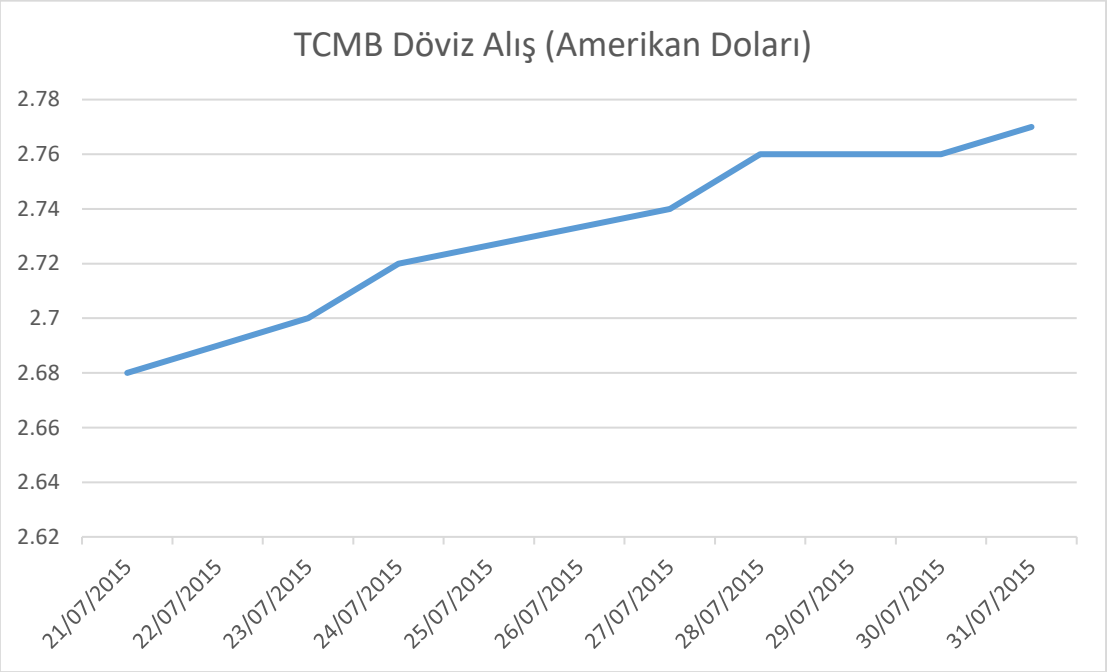
Şekil 4. 20-07-2015 Öncesi Dolar Alış Kuru Seyri

Araştırmanın kapsam tarihinden başlayarak 20-07-2015 tarihine gelene kadarki dönemde döviz kurunun dalgalı olduğu (Türkiye için beklenen bir durum) ancak, 10-07-2015 tarihinden itibaren artan bir seyre büründüğü görülmektedir. 20 Temmuz 2015

tarihinde gerçekleşen terör eyleminden sonra beklenti, döviz kurunda artış yönünde bir seyir olmasıdır. Bu seyri değerlendirme noktasında, 20-07-2015 / 02-08-2015 tarihleri arası dikkate alınmıştır. Çünkü araştırma kapsamında belirlenen bir diğer seçilmiş terör olayı olan Doğubeyazıt Karakol saldırısından sonraki döviz kurlarının değerlendirilmesi, terör olaylarının etkilerinin ayrıştırılarak değerlendirilmesini engelleyecektir. Bu minvalde ilgili değişim aşağıda görülmektedir.

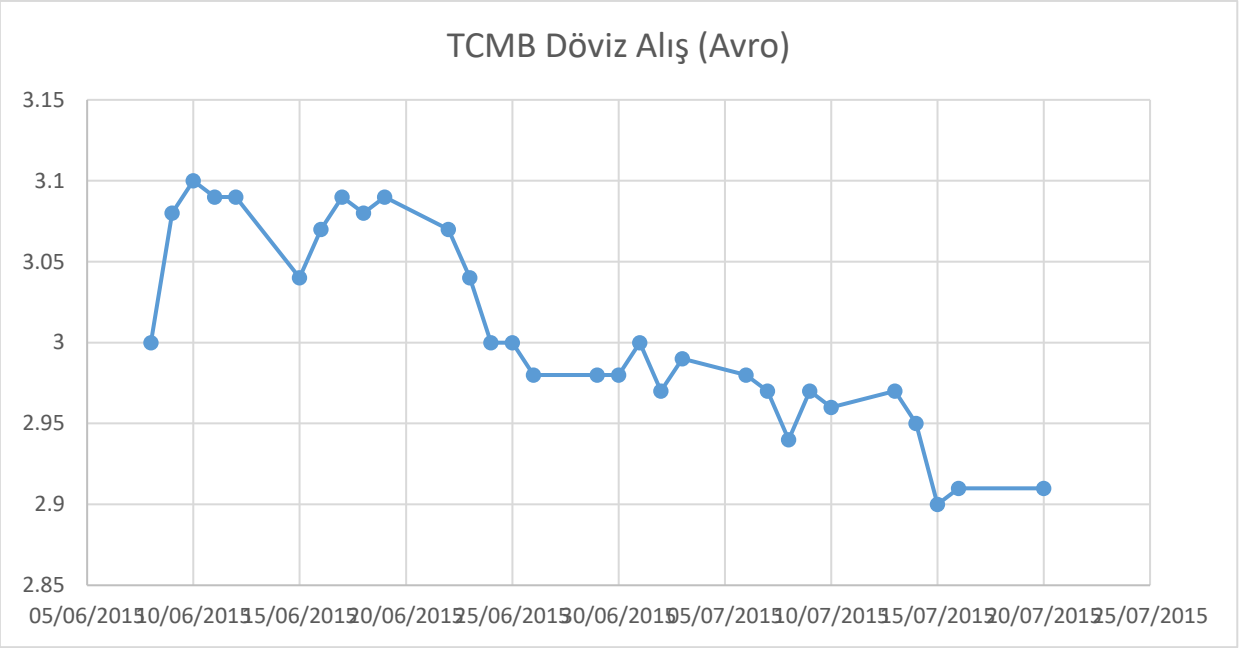
Şekil 5. 20.07-02-08-2015 Tarihleri Arası Dolar Alış Kuru Seyri

Yukarıda yer alan şekilde görüldüğü gibi terör eylemi sonrasında döviz alış kurunda bir artış meydana gelmiştir

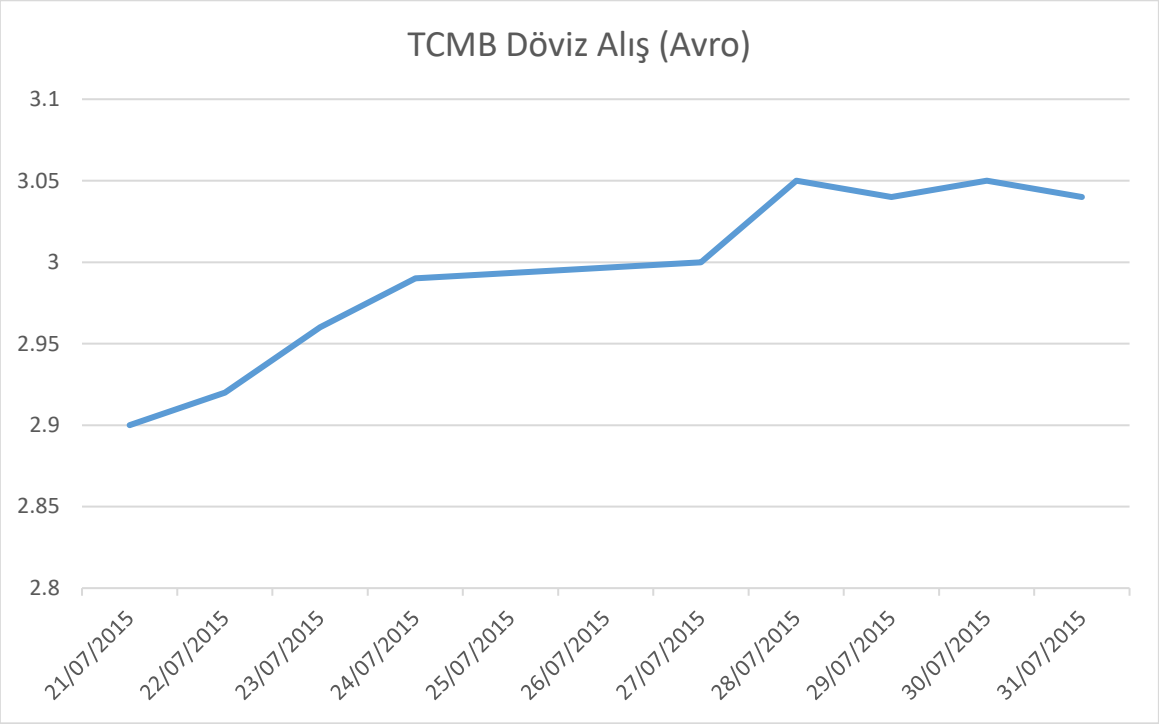
Aşağıda Şekil 6'da Avro kurlarına ait seyir görülmektedir.

Şekil 6. 20-07-2015 Öncesi Avro Alış Kuru Seyri

20-07-2015 öncesinde Avro kurundaki seyir de tıpkı Dolar kurunda olduğu gibidir. Avro terör eylemi öncesinde dönem başı kabul edilen tarihe göre önemli bir düşüş sergilemiştir. Suruç katliamı ile Doğubeyazıt karakol saldırısına kadar geçen sürede Avro'nun seyri aşağıda Şekil 7'de sunulmuştur.

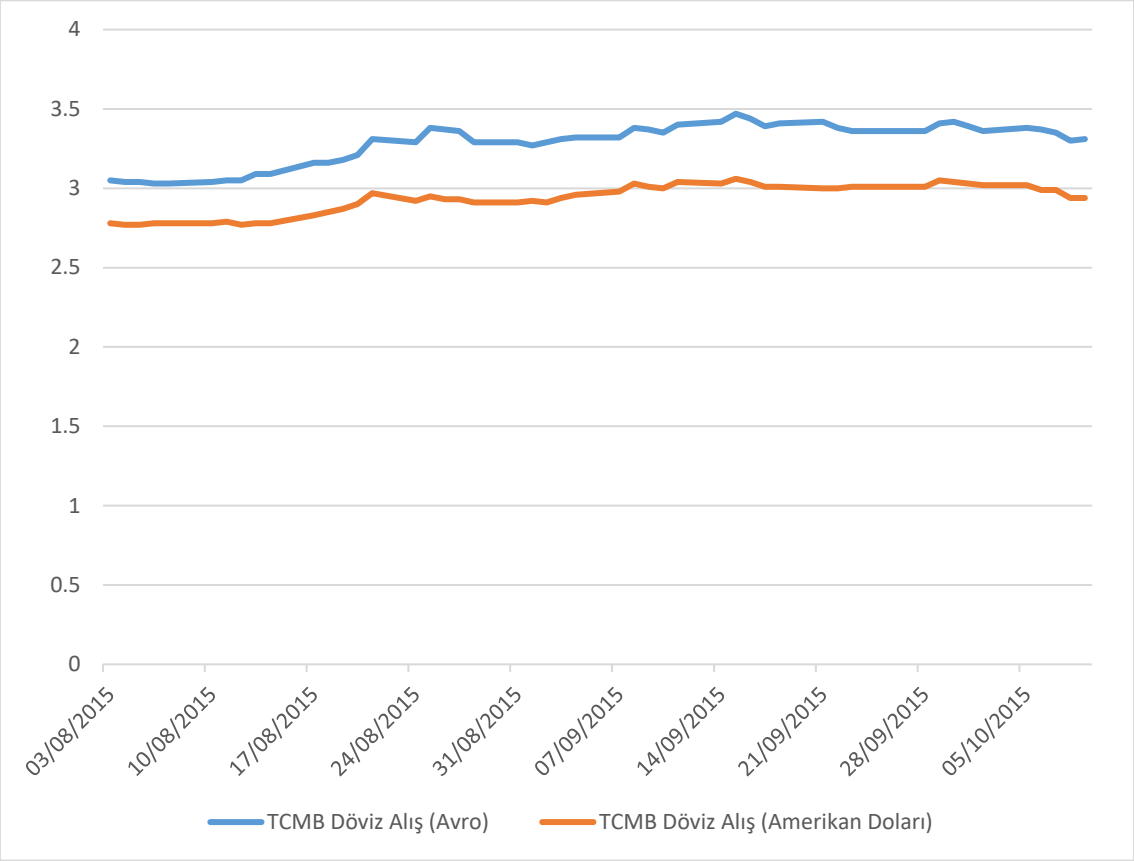
Şekil 7. 20.07-02-08-2015 Tarihleri Arası Dolar Alış Kuru Seyri

Avro için artış trendi beklentisi gerçekleşmiştir.

02-08-2015 tarihinde gerçekleşen Doğubeyazıt Karakol Saldırısından Ankara Tren Garı'nda yaşanan ve Dünya genelinde 2015 yılının en kanlı terör eylemlerinden biri kabul edilen terör saldırısına kadar geçen sürede, Dolar ve Avro kurundaki değişim aşağıdaki şekilde sunulmaktadır.

Şekil 8. Doğubeyazıt Saldırısı – Ankara Tren Garı Saldırısı Arası Dolar ve Avro Kurları

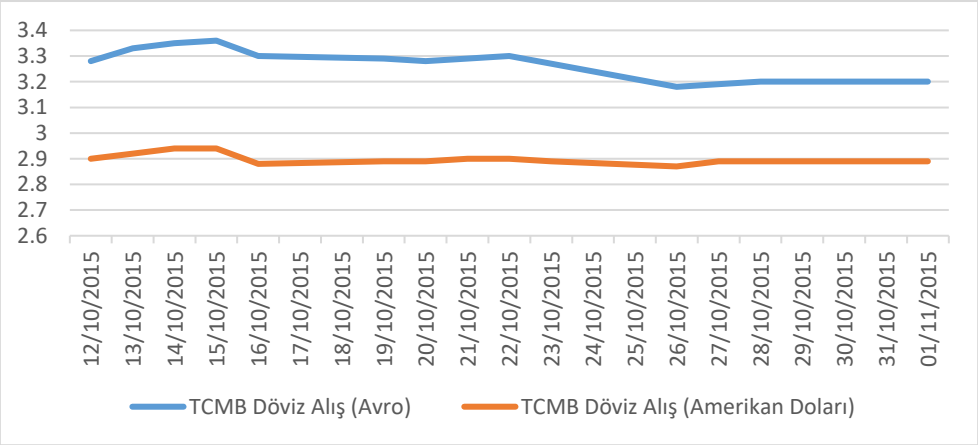

Doğubeyazıt Karakol saldırısı ile Ankara Tren Garı saldırısı arasındaki süre zarfında gerek Avro'nun gerekse Dolar'ın Türkiye piyasalarındaki her zamanki volatilitesini koruduğu görülmektedir. Bu noktada, Doğubeyazıt'ta yaşanan terör eyleminin sivillere yönelik olmamasının ve ne yazık ki Türkiye'nin doğu bölgelerindeki PKK terörünün yıllardır süregelen kanayan bir yara olmasının toplum tarafından içselleştirilmiş olmasının etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü Türk toplumu, ne yazık ki yıllardır terör eylemleri neticesinde şehit vermeyi kanıksamıştır. Pek tabi, toplum genelinde olay anında şiddetli tepkiler yükselmekte ancak sivillere yönelik eylemler gibi bu tepkiler genele yayılarak daha uzun vadeli olarak güvensizlik ve endişe

ortamı yaratmamaktadır. Dolayısıyla, Doğubeyazıt terör saldırısı neticesinde Avro ve Dolar kurlarında ciddi bir volatilite görülmemesi anlaşılır bir sonuçtur.

10 Ekim 2015 tarihinde yaşanan Ankara Tren Garı katliamı, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde yaşanan en kötü terör eylemlerinden bir tanesidir ve tamamen sivillere yöneliktir. Bu kapsamda konu katliam sonrasında Dolar ve Avro kurları üzerinde önemli bir etki beklenmektedir.

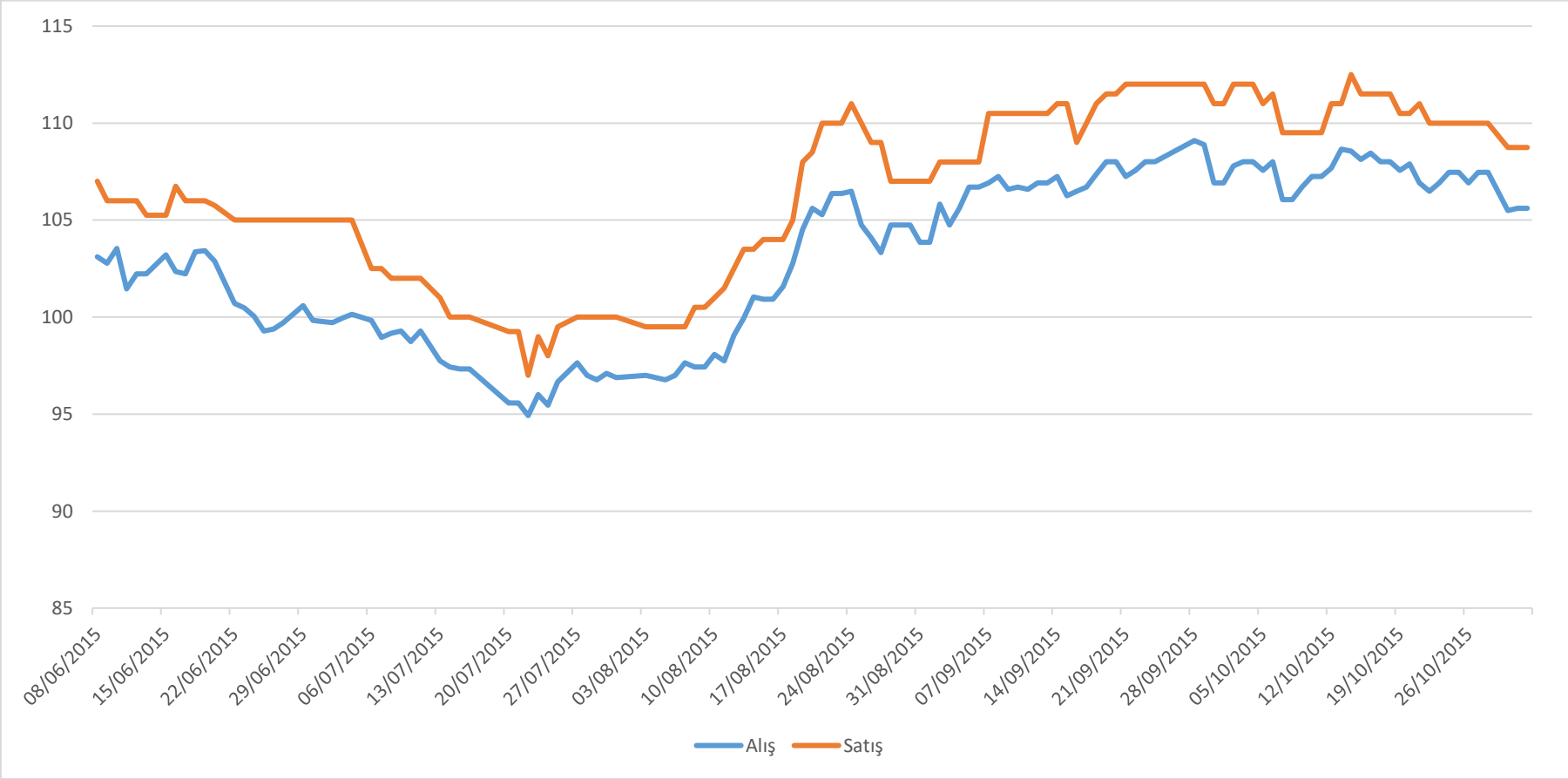
Şekil 9. Ankara Tren Garı Saldırısı Sonrasında Dolar ve Avro Kurları

Cumhuriyet tarihinin en kanlı terör eylemlerinden birinden sonra, beklendiği gibi döviz kurunda sert bir artış göstermiştir. Ancak sonrasında özellikle olayın üzerinden 10 gün geçtikten sonra dolar kurunda sert kabul edilebilecek bir azalma meydana gelmiş ve sonrasında stabil bir şekilde devam etmiştir.

Araştırma kapsamında seçilmiş üç terör eyleminin altın fiyatları üzerindeki etkisinin incelenmesi noktasında aşağıda yer alan şekil temel çıkış noktası olmuştur.

Şekil 10. Altın Fiyatları – Terör Eylemleri İlişkisi

Altın fiyatları incelendiğinde terör eylemlerinin gerçekleştiği tarihlerden sonraki dönemlerde günlük bazda tepkiler olduğu ancak sonrasında piyasanın kısa süre içerisinde toparlandığını ve stabilize olduğu görülmektedir. Bu noktada, terör eylemlerinin altın alış – satış fiyatlarına yönelik uzun vadeli bir etkisinin olmadığını söylemek mümkündür.

5. TARTIŞMA

Terörizm ve terör eylemleri ile ekonomik göstergeler arasındaki ilişkinin belirlenmesine yönelik olarak sorulan araştırma sorularına elde edilen bulgular ışığında ve literatür çalışmaları kapsamında değerlendirmeler yapılmıştır. Bu noktada öncelikle, terör eylemlerine yönelik olarak seçilen araştırma periyodunda en sert ve çabuk tepkinin Dolar kuru tarafından verildiği görülmektedir. Türk Lirası, seçilen iki terör saldırısının etki döneminde dolara karşı sert bir şekilde değer kaybetmiştir. Avro'da ise durum Dolar kadar keskin tepkili değildir. Avro, Türk Lirası ile kıyaslandığında pek tabi değerlenmiştir, ancak iki döviz kuru karşılaştırıldığında terörizme yönelik piyasa tepkisi Dolarda daha kuvvetlidir.

Araştırmamızın bulgularına göre, dolar kurunda yaşanan artış, terör olayının finansal piyasalara ilk yansıması olduğu günlere görece daha yumuşak iken, takip eden günlerde, ortaya çıkan yeni ayrıntılar, farklı cephelerden basına yansıyan yorumlar, açıklamalar ve spekülatif beyanlar nedeni ile sert bir şekilde gerçekleşmiştir. Çünkü piyasa güvene dayalıdır ve bir anlamda siyasi anlamda yaşanan kaotik süreç, kur üzerinde olumsuz etkiyi beraberinde getirmiştir. Ancak Dolar ve Avro'daki artış karşılaştırıldığında, Dolar'ın terör eylemleri arasındaki sürede daha keskin bir artış trendinde olduğu ancak, Avro'nun Dolara kıyasla görece daha stabil bir artış trendinde olduğu görülmektedir. Ancak nihai olarak her iki döviz kurunda da artış gerçekleşmiştir. Dolar ve Euro dengesi incelendiğinde yani bir anlamda parite değerlendirildiğinde, sosyal ve siyasal konjonktür kapsamında, paritenin kimi zaman Avro kimi zaman da Dolar lehine arttığı fakat, terör olayları çerçevesinde genel olarak daha güvenilir olması ve

Dünya'nın en güçlü ülkesi konumunda olması nedeni ile dolar lehine değişim gösterdiği görülmektedir. Döviz kurları ve terör olayları arasındaki ilişkisel boyuta yönelik yapılan bu tespit kapsamında literatür araştırmaları ile bir karşılaştırma yapıldığında; öncelikle Türkiye özelinde yürütülmüş araştırmalar incelenmiştir. Seki ve Akyıldız (2018) tarafından yürütülen araştırma; Türkiye'de yaşanan terör olaylarının döviz kuru üzerindeki etkisini ekonometrik yaklaşım kapsamında incelemektedir. Araştırma kapsamındaki temel tartışma, Türkiye gibi gelişmekte olan ülke statüsünde sınıflandırılan ülkelerde, döviz kurlarının siyasi ve sosyal olaylara karşı duyarlı olması ve bu vesile ile Türkiye'nin maruz kaldığı terörist saldırılar karşısında döviz kurları arasındaki ilişkisel boyutun kurulmasıdır. Araştırma VAR *(Vektör otoregresyon)* analizinin kullanılması sureti ile gerçekleştirilmiş ve araştırma sonucunda, döviz kurlarındaki değişimlerin yalnızca %0,06'lık orandaki değişimin terör kaynaklı olduğu ortaya konulmuştur. Döviz kurlarındaki değişimlerin %98,6'sı kendisi tarafından, %1,1'lik kısmı külçe altın gram fiyatlarından ve %0,004'lik oranı ham petrol endeksinden kaynaklıdır (Seki & Akyıldız, 2018).

Seki ve Akyıldız (2018) araştırmasında benzer bir araştırma Mansoor, Jehar ve Gök (2017) tarafından yürütülmüştür. Bu araştırma kapsamında da döviz kurundaki değişimler üzerinde terör ataklarının etkisi ortalama %0,0706 olarak belirlenmiştir. Bu noktada, araştırmamız sonucunda, döviz kurlarının terör olaylarına ilişkin tepkili olması ve fakat bu tepkinin uzun vadeli olmaması (çünkü olaylardan hariç olarak yaşanan siyasi ve sosyal süreçlerin döviz kuru etkisi olması kaynaklı) noktasında benzer ancak yüzdesel olarak ifadede farklı sonuçlar (araştırma yönteminden kaynaklı) ortaya konulmaktadır.

Terör olaylarının döviz kuru etkisine yönelik yürütülen bir diğer araştırma Narayan, Narayan & Khadem (2017) tarafından yürütülmüştür. Araştırma terörist saldırılar karşısında, 21 ülkenin yerel para biriminin Amerikan Doları karşısındaki hareketini / tepkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Geçmiş döviz kuru verileri kapsamında, araştırmaya konu ülkelerin, döviz kuru getirilerinin terörist saldırılar ile ilişkilendirilmesi çerçevesinde, Amerikan Doları para biriminin, yerel ülke para birimine karşı değer kazandığı ancak bu etkinin kısa sürede azalarak, piyasanın terör olaylarına yönelik döviz fiyatlamasını yeniden gerçekleştirdiği görülmüştür (Narayan, Narayan & Khadem, 2017).

Amerikan Doları – İngiliz Sterlini arasındaki paritenin terör olaylarından etkilenip etkilenmediğine yönelik yürütülen bir diğer araştırma; Balcılar, Gupta, Pierdzioch ve Wohar (2017) tarafından yürütülmüştür. Bu araştırmada non-parametrik testler kapsamında, terör olaylarının dolar-sterlin paritesi ve volatilite üzerinde etkisi olup olmadığı incelenmiştir. Araştırma sonucunda, terör ataklarının döviz kuru getirilerindeki koşullu dağılımın alt ve üst miktarlarını etkilediği ve volatiliteyi etkilediği sonucuna varmıştır ancak terör saldırılarının bu oynaklığa yönelik etkisinin düşük miktarlar için daha kuvvetli olduğu görülmüştür (Balcılar, Gupta, Pierdzioch & Wohar, 2017).

Ağırman vd. (2014) tarafından yürütülen araştırma, finansal piyasalar üzerinde terörizmin etkisinin belirlenmesine yöneliktir. Bu belirlemenin yapılmasına yönelik olarak toplamda otuz beş ülkenin 2003 ile 2011 yılları arasını kapsayan küresel terörizm endeki, ile yıllık ortalama borsa endeksleri veri olarak kullanılmıştır. Yürütülen analizler neticesinde, hisse senedi piyasalarının terör olaylarına ya da terör olaylarının hisse senedi

piyasalarına yönelik nedensellik etkisi tespit edilememiştir ancak terör faaliyetlerinin kısa dönemli olarak ortaya çıkan etkilerinin uzun vadede sermaye piyasaları tarafından düzeltildiği sonucuna varılmıştır (Ağırman, Özcan & Yılmaz, 2014).

Akıncı vd., (2015) tarafından yürütülen araştırma, direkt yabancı yatırımların ve portföy yatırımlarının üzerinde terör eylemlerinin etkisinin ölçülmesini amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda altmış yedi tane gelişmekte olan ve on sekiz tane az gelişmiş ülke kategorisinde olan toplamda seksen beş ülkenin 2005 ile 2011 yılları arasındaki verileri, dengesiz panel analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Analizler neticesine, direkt ve dolaylı yabancı yatırımlar üzerinde terör olaylarının negatif yönlü bir etkisinin olduğu ve bu olumsuz etkinin, dış yardım akımları ile azaldığını belirlemişlerdir (Akıncı, Akıncı & Yılmaz, 2015).

Chesney vd. (2011) tarafından yürütülen araştırma, terör eylemlerinin stok, tahvil ve emtia piyasaları üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda toplam yirmi beş ülkenin 1994-2005 yılları arasındaki verileri; olay çalışma yaklaşımı, parametrik olmayan yöntem ve GARCH-EVT yöntemi kapsamında analiz edilmiştir. Bu analizler kapsamında terör olaylarının etkilerinden en fazla etkilenen ülke borsasının İsviçre borsası olduğu, analize konu ülkeler içerisinde diğerlerine göre görece terör olaylarına daha az duyarlı olan borsanın Amerikan borsası olduğu sonucuna varılmıştır.

Kalaycı (2019) tarafından yürütülen araştırma terör eylemlerinin etkilerini kategorize etmiştir. Bu çalışma kapsamında terör eylemlerinin etkileri (sonuçları) bireysel / toplumsal-iktisadi ve ulusal-küresel olmak üzere üç başlık altında kategorize edilmiştir.

Bireysel etkilere örnek olarak, korku, endişe, kuşku, güvensizlik, aile içi şiddet, sinirsel ve ruhsal bozukluk sayılmıştır. Toplumsal-iktisadi sonuçlar kapsamında, nüfusta azalma, üretim ve katma değerdeki düşüş, teknik güvenlik sorunları, ölüm, yaralanma ve mal kaybı sayılmaktadır. Ulusal-küresel sonuçlar kapsamında, ulusal birlik ve dayanışma duyarlılığının artması, demokrasi karşıtı uygulamaların artması (örneğin medya sansürü), hükümet önlemlerinin sertleşmesi sayılmaktadır.

Araz – takay vd. (2009)'a göre terör eylemlerinin etkileri, ülkelerin genişleme ve daralma durumlarına göre ekonomik açıdan farklılaşmaktadır. Genişleme dönemlerinde terör eylemlerinin ekonomi üzerinde negatif ve güçlü bir etkisi olduğu; daralma dönemlerinde ise ekonomik durumun terör eylemlerini etkilediği araştırma kapsamında ortaya konulmuştur. Benzer bir araştırma, Türkiye üzerinde Uysal vd. (2009) tarafından yürütülmüş ve terör eylemlerinin 1992-2001 yılları arasını kapsayan dönemde ekonomik büyüme üzerinde negatif etkisi olduğu sonucunu ortaya koymuştur.

Bu çerçevede, terör olaylarının yoğunlaştığı dönemlerde Türk Lirası'nın dövize karşı değer kaybettiğini söylemek mümkündür. Ancak bu değerlendirme, terörizm ve finansal göstergeler arasındaki ilişkinin seçilen dönem için dahi olsa ortaya konulması noktasında yeterli değildir. Bu noktada bir diğer önemli yatırım aracı (özellikle Türk insanının süregelen alışkanlıklarından dolayı) olan altın ile terör eylemlerinin etkileşimini incelemek uygun görülmüştür. İnceleme sonucunda, altın-terör eylemlerinin tepkisel boyutu arasında anlamlı bir ilişki ortaya konulamamıştır. Bu ilişki tespitini literatürdeki benzer çalışmalar ile karşılaştırma noktasında, Korkmaz, Erer ve Erer (2017) çalışmasındaki bulgular değerlendirilmiştir. Araştırma kapsamında Türkiye'deki terör

olaylarının İstanbul Altın Borsası, BIST100 ve alt sektör endeks getirileri üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çalışmada Egarch, gjr-garch modelleri kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, BIST 100 ve alt sektör- altın endeks oynaklığı üzerinde terör olaylarının anlamlı bir etkisi olmadığı sonucuna varılmıştır. Terör olayları ile altın fiyatları arasında ilişki kuramayan bu araştırma ile Korkmaz, Erer ve Erer araştırması sonuçları ile benzerlik olduğu görülmektedir.

Bu noktada, döviz kuru volatilitesinde, sadece terör eylemlerinin etkili bir unsur olduğu sonucuna varılmaması gerektiğinin altı çizilmelidir. Çünkü bilindiği gibi Türkiye konjonktürel etkilerden sert şekilde etkilenebilen kırılgan piyasalara sahiptir. Volatilite yalnızca terör eylemleri ile ilişkilendirilmemekte ancak terör eylemlerinin (özellikle sivillere yönelik olarak gerçekleştirilen) döviz kurlarının volatilitesi üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Ayrıca, terör eylemleri ile direkt yabancı sermaye yatırımları arasındaki ilişkinin de finansal göstergeler ile ilişkilendirilme noktasında değerlendirilmesi gerekmektedir.

Güven yabancı dış yatırımlar açısından son derece önemli bir değişkendir. Bu güven yalnızca finansal piyasalara yönelik değil eş zamanlı olarak da siyasi düzene ve güvenliğe ilişkin güvendir. Bu noktada her bir terör eylemi hem siyasi otoriteye olan hem de bireysel güvenliğe olan güveni yıpratmaktadır. Bu yıpranma da beraberinde yabancı direkt yatırımların ülkeden çekilmesine neden olmaktadır ki bu durumda beraberinde finansal göstergelerin kötüleşmesini getirmektedir. Özellikle ardı ardına yaşanan terör eylemleri nedeni ile iyice tahrip olan bu güven ortamı kapsamında ortaya çıkan riskin tahmin edilememesi durumunda piyasaların dengesi olumsuz yönde bozulmaktadır.

Belirsizlik ve yatırımlardan beklenen getirinin azalmasına neden olan güvensizlik neticesinde, dış ticaret süreçleri de sekteye uğramakta ve dolaylı olarak dış ticaret dengesi negatife kaymaktadır. Bu durumda da döviz kurlarının volatilitesinin artması beklenen bir husustur. Çünkü yerel halkın hem siyasi otoriteye yönelik güveninin azalması hem de temel güdülerinden biri olan güvenlik ihtiyaçlarının karşılanmaması ile paralel olarak, yerel para birimi değer kaybetmektedir. Ayrıca terör riskinin devamlılık arz etmesi (ki Türkiye için 2015 ve 2016 yılındaki Küresel Terör Endeksi Raporu'nda bu durum bu şekildedir) piyasalara yönelik olumsuz algıyı tetiklemektedir.

Finansal piyasalar ile terör eylemleri arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi noktasında, finansal piyasaların ekonomi sistemi içerisinde etkinlik ve verimlilik için son derece gerekli piyasalar olduğunun altını çizmek gerekir. Bir tarafta yatırımcıların ve bir tarafta da kaynak ihtiyacı olan kişilerin yer aldığı bu piyasalarda, yatırım tarafında (daha önce açıklanan terör ilişkisi nedeni ile) bir kesinti olduğunda kaynak tarafı ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. Dolayısıyla risk açısından bakıldığında, belirsizlik ve güvensizlik ortamı nedeni ile finansal piyasaların da riski maksimize olmaktadır.

İktisat doktrini kapsamında değerlendirildiğinde terör eylemlerinin yüksek oranda değişken olduğu ve zaman içerisinde diğer olay ve olgulara göre daha seyrek gelişen olaylar olduğu ve fakat eş zamanlı olarak da bir alanda yoğunlaşma ile paralel olarak yüksek maliyetli ve etkili olaylar olduğu kabul edilmektedir (Llussa & Tavares, 2011). Ayrıca diğer ülkeler ile kıyaslandığında görece zayıf ekonomileri olan ülkelerin terör eylemlerinden daha çok etkilendikleri, güçlü ekonomilerin ise görece daha az etkilendiği kabul edilmektedir (Sandler & Enders, 2002). Bu değerlendirme çerçevesinde, güçlü

ekonomiye sahip ülkelerin kırılgan piyasalara ve güçsüz ekonomilere sahip ülkeler ile kıyaslandığında, terör eylemlerinin etkilerinden (finansal piyasalara olan etkileri başta olmak üzere) daha kolay kurtuldukları görülmektedir.

Bu noktada altı çizilmesi gereken husus, özellikle son yıllarda küreselleşmenin de etkileri kapsamında (finansal piyasalar arasındaki hareket kabiliyetinin artması gibi) terör eylemlerinin yalnızca askeri hedeflere yönelik değil, bireysel ve işletme faaliyetlerine yönelik de yoğun bir şekilde devam ettiği ve bir anlamda sivil hedeflere artan bir yönelimlerinin olduğu görülmektedir (Johnston, 2005). Bu çerçevede, konu terör eylemlerinin finansal piyasalar üzerindeki etkilerinin daha çabuk ve sert olduğu kabul edilmektedir. Yine değerlendirilmesi gereken husus, terör eylemlerinin incelenmesinin kolay olduğu ve fakat oluşturdukları etkilerin değerlendirilmesinin ve ölçümünün oldukça zor olduğu noktasıdır (Prieto-Rodrigues vd., 2009).

Terörün olağan dışı olması özelliği ve tahmin edilmesine yönelik zorluk kapsamında değerlendirildiğinde terör eylemlerinin finansal piyasalar üzerindeki risklerinin tam anlamı ile ortaya konulması ve terörün ekonomik sonuçlarının net bir şekilde belirlenmesi kolay değildir (Alp, 2013).

Terör saldırılarının bazı direkt kayıplara yol açtığı ve bu kayıpların en direkt etkiler ile kıyaslandığında daha kolay ölçümlendiği bilinmektedir. Örneklendirmek gerekirse, 11 Eylül saldırısı, dünya tarihinin en büyük terör saldırılarından biridir ve can kaybı açısından direkt olarak etkisi belirlenebilmektedir. Ayrıca bu saldırının bir diğer direkt ve ölçülebilir etkisi Manhattan'daki ofislerin % 30'unun yıkılmasıdır ve fiziksel anlamda yıkım maliyeti yaklaşık 14 milyar Amerikan doları olarak belirlenmiştir (Koh,

2007) Bu maliyet direkt kayıp olarak ölçülebilen bir terör maliyetidir. Ancak terör eylemlerinin en direkt neden olduğu kayıplarda vardır ki bunların belirlenmesi mümkün iken ölçülmesi zordur. Örneğin terör eylemleri tüketici davranışları üzerinde etkilidir (Tasarruflar ve yatırım alışkanlıkları gibi), ancak bunların ölçülmesi zordur (Llussa & Tavares, 2011).

Enders ve Olson (2012) tarafından yürütülen araştırmada terörizmin direkt ve endirket maliyetlerinin ayrımı üzerinde durulmuştur. Terör ile ilişkilendirilen maliyetlerin birçoğunun endirekt maliyetler olduğu bilinmektedir. Bu çalışmada terörün endirekt maliyetlerinin en yüksek etkisinin olduğu sektörlerin ulaşım, turizm ve finansal piyasalar olduğu sonucuna varılmıştır.

Emsen ve Değer (2004) tarafından yürütülen benzer bir araştırma, terör eylemlerinin etkilerinin endirekt olarak en yüksek etkiye sahip olduğu kabul edilen turizm sektörünün gelirleri ile terör eylemleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmanın veri seti 1984-2001 yılları arasını kapsamaktadır. Bu yıllar içerisinde gerçekleşen terör olaylarının sayıları, reel döviz kuru, OECD ülkelerindeki kişi başı gelir göstergeleri ile Türkiye'nin yıllık turizm gelirleri veri setini oluşturmuştur. Araştırma sonucunda terör eylemlerinin Türkiye turizm sektörü üzerinde olumsuz etkisi olduğu ortaya konulmuştur.

Alan yazın kapsamında değerlendirildiğinde, finansal piyasalar ile terör eylemleri arasındaki ilişkinin kurulmasına yönelik farklı çalışmalar olduğu görülmektedir. Bu çalışmaların tez çalışmamızdan temel farkı genellikle farklı ülkelerin finansal piyasaları ile terör eylemleri arasındaki ilişkinin karşılıklı olarak incelenmesidir (Arin vd., 2008). Bu noktada yürütülen bu çalışmanın alan yazındaki benzerlerinden farklılaştığı ve alan

yazına, bir ülkenin belirli bir döneminde gerçekleşen terör eylemlerinin o ülke özelindeki finansal göstergelere yönelik değerlendirilmesi noktasında önemlilik arz ettiğini söylemek mümkünüdür.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Günümüzde, ekonomik ve siyasi, kültürel ve psikolojik açılardan etki sahibi olan en önemi olgulardan bir tanesi terör eylemleridir. Terör eylemlerinin birçok farklı hedefi olmakla birlikte en temel amaçları devletlerin istikrarını bozmak, can ve mal kaybına neden olarak, ekonomik anlamda piyasalara olumsuz etki sağlamaktır. Terör eylemlerinin direkt ve endirekt birçok etkisi bulunmaktadır. Bu etkilerden direkt olarak kategorize edilen etkilerin ölçümü ve belirlenmesi endirekt etkiler ile kıyaslandığında görece daha kolaydır.

Endirekt etkiler olarak da değerlendirilebilecek finansal piyasalar üzerindeki terör eylemlerinin etkileri ancak ampirik analizler kapsamında ortaya konulabilmektedir. Alan yazın kapsamında terör eylemlerinin finansal piyasalara, göstergelerine yönelik etkilerini inceleyen birçok araştırma olduğu görülmüştür. Bu araştırmalar ile yürütülen bu çalışmanın arasındaki bağın kurulmasına yönelik tartışma bölümünde ele alınan değerlendirmeler neticesinde ve terör eylemleri ile ilgili alan yazın araştırmaları kapsamında; varılan en temel sonuç, terör eylemlerinin finansal piyasaları olumsuz yönde etkilediği sonucudur.

Terör eylemlerinin önlenmesine yönelik olarak önerilerde bulunmak bu tezin konusu kapsamında değildir ancak, terör eylemlerinin etkilerinin finansal piyasalar üzerindeki ve göstergeler üzerindeki etkilerinin minimize edilmesi noktasında öneriler sunulabilecektir. Bu çerçevede en önemli öneri, Türkiye özelinde döviz kuru volatilitesinin azaltılmasına yönelik sağlam finansal piyasa yapılarının kurulmasına yönelik para ve maliyet politikalarının etkin ve sürdürülebilir kılınmasının sağlanmasıdır.

Alan yazında da değinildiği gibi, gelişmiş ve derin finansal piyasaları, ekonomileri olan ülkelerin terör eylemlerinin etkilerinden daha kolay sıyrıldığı bilinmektedir. Bu çerçevede, yaşanan terör eyleminin etkisinin azaltılması ve etkinin çabuk giderilmesi noktasında, Merkez Bankası rezervlerinin kuvvetli tutulması, net pozisyonların etkin bir şekilde sürdürülebilir kılınması, özellikle terör eylemlerinden etkilenen bölgelere yönelik yatırımların arttırılması, bölge özelinde likiditenin devamlılığının sağlanmasına yönelik önlemlerin hem finansal hem de sosyal yaşamın devamlılığının sağlanması ve tüm bunların politika düzeyinde kabul edilmesi önerilmektedir.

7. KAYNAKÇA

Ağırman, E., Özcan, M., Yılmaz, Ö. (2014). Terörizmin finansal piyasalara etkisi: ampirik bir çalışma. BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar, 8 (2), 99-113.

Akıncı, M., Akıncı, G.Y., Yılmaz, Ö. (2015). Terörizmin doğrutan ve dolaylı yatırımlar üzerindeki etkisi: dış yardımlar ne kadar telafi edici? Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 70 (1), 1-33.

Alp, İ.A. (2013). Terörün ekonomik etkileri. Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi, 4(1), 1-19.

Araz-takay, B., Arin, K.P., Omay, T. (2009). Te endogenous and non-linear relationship between terrorism and economic performance: Turkish evidence. Defence and Peace Economics, 20 (1), 1-10.

Arin, K.P, Ciferri, D., Spagnolo, N. (2008). The price of terror: The effects of terrorism on stock market returns and volatility. Economics Letters, 101(3), 164-167.

Aydın, S. (2009). Aklama ve terörün finansmanı suçlarıyla mücadele yükümlülükleri idari para cezaları ve başvuru yolları. T.C. Adalet Dergisi, 34.

Aydın, S. (2014). Terörün makroekonomik etkileri: türkiye'de pkk örneği. Journal of Academic Studies, 137-170.

Balcılar, M., Algan, N.; Bal, H., Manga, M. (2017). Impact of terrorism on financial markets of Turkey: an empirical study. Ege Akademik Bakış Dergisi, 17 (1), 147-160.

Balcilar, M., Gupta, R., Kyei, C., Wohar, M. E. (2016). Does economic policy uncertainty predict exchange rate returns and volatility? evidence from a nonparametric causality-in-quantiles test. Open Economies Review, 27(2).

Byman, D. (1998). The logic of ethnic terorism. Studies in Conflict and Terrorism, 21(2), 149-169.

Chaliand, G., & Blin, A. (2016). Terörizmin Tarihi antikçağ'dan İŞİD'e . İstanbul: Nora Yayınları.

Chesney, M., Reshetar, G., KAraman, M. (2011). The impact of terrorism on financial markets: an empirical study. Journal of Banking & Finance, 35, 253-267.

Conrad, J.& Milton, D. (2013). unpacking the connection between terror and ıslam. Studies in Conflict / Terrorism, 36 (4), 315-336.

Crenshaw, M. (2011). Explaining Terrorism causes processes and consequences. New-York: Routledge Taylor Francis Group.

Çelenay, Ö., & Akçay, Y. (2012). Terör ve medya ilişkisinin 2003 yılında istanbul'da meydana gelen saldırılar örneğiyle incelenmesi. Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 183-197.

Çetinkaya, İ. (2010). Ekonomik ve politik faktörlerin uluslararası terörizm üzerine olası etkileri. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.

Çitlioğlu, E., & Dedemen, F. (2014). Terörizmi anlamak. Güvenlik Bilimleri Dergisi, 3(2), 25-39.

Emsen, Ö.S., Değer, M.K. (2004). Turizm üzerine terörizmin etkileri: 1984-2001 Türkiye deneyimi. Akdeniz İİBF Dergisi, 7, 67-83

Enders, W., Olson, E. (2012). Measuring the economic costs of terorrism. The Oxford Hanbook of the Economics and Peace and Conflict, 362-387.

Frey, B., Luechinger, S., & Stutzer, A. (2007). Calculating tragedy: assessing the costs of terrorism. Journal of Economic Surveys, 21(1), 1-24.

Gençtürk, T. (2012). Terör kavramı ve uluslararası terörizme farklı yaklaşımlar. Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırma Merkezi, 1-11.

Gücenmez, B. (2014). Terörizmin Finansmanı. pkk, eta ve ıra terör örgütlerinin karşılaştırılması. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Güler, R. (2012). The role and place of strategic communication in countering terrorism. The Journal of Defence Sciences, 11(2), 1-31.

Hoffman, B. (2006). Inside terrorism. New-York: Columbia University Press.

Johnston, R.B., Nedelescu, O.M. (2006). The impact of terrorism on financial markets. Journal of Financial Crime, 13(1), 7-25.

Kalaycı, İ. (2019). Küresel terör/izm: ekonomik politiğinden finans politiğine. Maliye Dergisi. Ocak-Haziran 2019.

Keefer, P., & Loayza, N. (2018, 7 12). Terrorism, Economic Development and Political Opennes.

Koçal, S., & Erkenekli, M. (2016). Terör suçları ile gelişmişlik düzeyi ve kültürel değerler arasındaki ilişki. Güvenlik Bilimleri Dergisi, 5(1), 35-72.

Koh, W.T.H. (2007). Terrorism and its impact on economic growth and technological innovation. Technological Forecasting and Social Change, 74(2), 129- 138

Krieger, T., & Meierrieks, D. (2011). What causes terrorism. public choice, 147(1-2), 3-27.

Laqueur, W. (20017). Terrorism: A brief history. foreign policy agenda-usa. Department of State, 12 (5).

Lindholm, C. (2004). İslami ortadoğu tarihsel antropoloji. Ankara: İmge Yayınları.

Llussá, F, Tavares, J. (2011). Which terror at which cost? On the economic consequences of terrorist attacks. Economics Letters, 110(1), 52-55.

Mansoor, M., Mustofa, J., Uğur, G. (2017). The impact of terrorist attacks on foregin exchange rate: case study of Turkish lira versus pound sterling. Economies 5, 1-8.

Nitsch, V.,Schumacher, D. (2004). Terrorism and international trade: an empirical investigation. European Journal of Political Economy, 20(2), 423-433

Önen, A. (2016). Uluslararası terörizm ve pkk terör örgütü (1980'den günümüze). Ankara. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Polis Akademisi Polis Amirleri Eğitim Merkezi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Öztürk, S., & Çelik, K. (2009). Terörizmin türkiye ekonomisi üzerine etkileri. Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, 1(2), 85-106.

Prieto-Rodríguez, J., Rodríguez, J.G., Salas, R., Suarez-Pandiello, J. (2009). Quantifying fear: The social impact of terrorism. Journal of Policy Modeling, 31(5), 803-817

Sandler, T., Enders, W. (2008). Economic consequences of terrorism in developed and developing countries.

Sandler, T., Enders, W. (2002). An economic perspective on transnational terrorism". European Journal of Political Economy, 20(2), 301-316.

Saraçlı, M. (2007). Uluslararası hukukta terörizm. Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, XI(1-2), 1049-1078.

Saraçlı, M. (2007). Uluslararası hukukta terörizm. Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, XI (1-2), 1049-1078.

Seki, İ., Akyıldız, A. (2018) Türkiye'deki terör olaylarının döviz kuru etkisi: ekonometrik bir yaklaşım. Avrasya Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi. 6(8), 76-91.

Seyrek, N. (2001). Terörizm ve uluslararası yönü. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Türk Dil Kurumu. (2018). Büyük Türkçe Sözlük.

Türkiye Cumhuriyeti Terörle Mücadele Kanunu. (Cilt: 30). Tertip 5.

Uysal, A. (2011). Ortadoğu'da Türkiye algısı: Mısır örneği. Ankara: Başak matbaacılık ve tanıtım.

Ün, B., & Timur, K. (2016). Kolektif siyasal şiddet analizine toplumsal hareketler teorisi yaklaşımı. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 18(3).

Ündücü, C. (2011). Uluslararası sistem ve terörizm arasındaki ilişki. Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi, 1-20.

Webel, C. (2004). Terror, Terrorism and the human condition. New-York: Palgrave Mamillian.

Weinberg, L. & Eubank, W.L. (2006). What is terrorism, the roots of terrorism, New York: Chelsea House Publishers.

Yayla, A. (1990). Terör ve terörizm kavramına genel bakış. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, 45(1), 335-385.

Yayla, A. S. (2001). A Case study of leftist terrorism and its prevention in turkey: dhkp/c, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. University of North Texas, Texas.

Yıldırım, Z. (2010). Hukuksal açıdan terörizmin finansmanı, önlenmesi ve vergisel boyutu. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

8. ÖZGEÇMİŞ

1. Adı Soyadı : **Emre ÖRS**

2. Doğum Tarihi ve Yeri **:** **ESKİŞEHİR**

3. İletişim Bilgileri: **e**

Derece	**Alan**	**Üniversite**	**Yıl**
Lisans	Bankacılık-Finans	İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi	2007-2012
Y. Lisans	Adli Bilimler	İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa	2018-